

NASLJEDNOPRAVNI UČINCI IZVANBRAČNIH ZAJEDNICA I NEFORMALNIH ŽIVOTNIH PARTNERSTAVA

Sažetak: U suvremenim pravnim poredcima prisutni su različiti oblici zajednica obiteljskog života: brak, registrirane zajednice i *de facto* zajednice. Različite pravne kvalifikacije tih zajednica, kao i heterogenost propisanih pravnih učinaka koje one proizvode otvaraju niz aktualnih pitanja kako u teoriji, tako i u praksi. Autorice u ovom radu razmatraju nasljednopravne učinke izvanbračnih zajednica i neformalnih životnih partnerstava (*de facto* zajednica). S tim ciljem, u prvom će se dijelu rada obrazložiti razlog prepoznavanja upravo *de facto* zajednica kao posebno izazovnih. S teorijskog motrišta nastojat će se istaknuti složenost pravne kvalifikacije zajednica obiteljskog života koje prema hrvatskom pravu nastaju i prestaju izvan bilo kakvog formalnog okvira. To u središte pozornosti dovodi problem dokazivanja njihova postojanja, koji je posebno naglašen upravo kod priznavanja nasljednopravnih učinaka takvih zajednica. Dokazivanje da su bile ispunjene sve pretpostavke postojanja *de facto* zajednice i da je ona trajala sve do ostaviteljeve smrti znatno otežava sama činjenica da je jedno od dvoje ljudi koji najbolje znaju prirodu te zajednice umrlo. Zbog toga je mogućnost zlorabe, kako od osoba koje tvrde da imaju status izvanbračnog druga ili neformalnog partnera, tako i od trećih osoba, prvenstveno drugih potencijalnih nasljednika, prema mišljenju autorica, velika. Autorice su se metodološki opredijelile za poredbeni pristup i u radu će prikazati različita uređenja prisutna u europskim pravnim sustavima. Ona se kreću od nepriznavanja nasljednopravnih učinaka *de facto* zajednica (bilo da se radi o sustavima koji ne priznaju nikakve pravne učinke tim zajednicama ili priznaju neke, ali ne i nasljednopravne) do potpunog izjednačavanja nasljednopravnog statusa izvanbračnih drugova i neformalnih životnih partnera i bračnih drugova. Poseban će naglasak biti na hrvatskom pravu i pitanjima koja su se do sada pokazala spornima u sudskoj praksi, kao i onima koja bi se kao takva mogla pojaviti nakon što je i neformalnim životnim partnerima priznat status zakonskih nasljednika.

Ključne riječi: brak, izvanbračna zajednica, životno partnerstvo, neformalno životno partnerstvo, nasljeđivanje

1. Uvod

Društvo u kojem živimo podložno je čestim i brzim promjenama, što se neminovno odražava i na pravno uređenje tih istih društvenih pojava kako u nacionalnim pravnim sustavima, tako i na nadnacionalnoj razini. Nesporno se

odraz te trajne mijene društva vrlo konkretno odražava na onim granama privatnog prava koje se prije ostalih odnose na osobu i na njezinu potrebu života u zajednici s njemu/njoj bliskim osobama, a te su grane obiteljsko i nasljedno pravo. Naime, za vrijeme života, *inter vivos*, razmišljamo o uređenju obiteljskopравnih zajednica i o njihovim učincima; no, ti su odnosi, okarakterizirani obilježjima intimne i emocionalne povezanosti, relevantni i nakon smrti ostavitelja/člana obitelji. Stoga se smatralo zanimljivim kombinirano promatrati, kako s obiteljskopравnog tako i nasljednopравnog motrišta uređenje određenih oblika obiteljskih zajednica.

Kada se stalnim društvenim promjenama pridodaju rastući trendovi migracija i kretanja osoba unutar (ili izvan) Europske unije, nameće se potreba komparativnog promatranja inozemnih pravnih sustava te promišljanja o međunarodnom i europskom pravnom okviru.¹

Povijesno, oduvijek bilježimo potrebu osoba za životom u zajednici. Ta se zajednica koju nazivamo obiteljskom smatra poput „prirodne zajednice“ u kojoj pojedinci pronalaze mjesto i uporište za zadovoljavanje one osnovne prirodne potrebe „za bliskošću u međusobnim odnosima“.² No, nije nimalo jednostavno urediti sve zajednice koje su odraz te potrebe, naročito kad se sagleda to pitanje s komparativnopравnog kuta motrišta.

Najčešće te „prirodne zajednice“ poprimaju pravnu kvalifikaciju braka, registriranih zajednica i *de facto* zajednica. No, valja k tomu naglasiti da te zajednice čine osobe različitog spola ili osobe istog spola, a analizirani pravni sustavi u Europi imaju vrlo različita tumačenja i poimanja širine pojma obiteljskog života, odnosno prepoznavanja zajednica s kojima se zadovoljava potreba bliskosti, a koje su relevantne u pravnom poretku. Nije jednostavno pronaći u tom pogledu uporište u interpretaciji temeljnog ljudskog prava na zaštitu privatnog i obiteljskog života iz čl. 8. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKLJP) s obzirom na to da konvencijsko pravo jasno ističe da svaki pravni sustav može na svoj način pravno urediti te zajednice sve dok se jamči ostvarenje tog temeljnog ljudskog prava.³ Iz toga proizlazi dvojba: znači li poštovanje obiteljskog života da treba sve različite zajednice tretirati na isti način ili pak da je potrebno svakoj zajednici, uz poštovanje njihove različitosti, ponuditi temeljna pravila kojima će se jamčiti pravo na ostvarenje obiteljskog života? Budući da se obiteljsko pravo, po svojoj prirodi, javlja kao prvo pravno područje u kojem se prepoznaju i kvalificiraju različite zajednice života, učinci koje one dobivaju u drugim područjima logična su posljedica promjena u obiteljskopравnom statusu njihovih sudionika.

Komparativna analiza uvelike pomaže u shvaćanju razmjera tog pitanja i to

1 Više o tomu vidi u: Hlača, N., *Odvojen suživot*, Zbornik radova, sedmi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava „Zaštita prava čovjeka kao pokretač razvoja porodičnog prava“, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Pravni fakultet, god. VII, br. 7, 2019., str. 26-35

2 Alinčić, M., *Izvanbračna zajednica žene i muškarca*, u Alinčić, M. et al., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 103.

3 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljenih sloboda, NN MU, br. 18/97, 6/99 i 7/99 (ispravak), 14/02, 13/03, 9/05, 1/06 i 2/10 te Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202/389 od 7 lipnja 2016. Poglavitito, upućuje se na čl. 8., st. 2. koji glasi: „Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih“.

naročito u pogledu proučavanja nasljednopravnih učinaka tih zajednica. Naime, raspon vrsta postojećih obiteljskih zajednica neminovno varira shodno tomu koliko se široko tumači pojam obitelji. Stoga ne čudi da se u pojedinim pravnim sustavima tradicionalno poistovjećivalo „prirodnu zajednicu“ (odnosno obitelj) sa zajednicom koja nastaje brakom te da posljedično oni sve do nedavno nisu priznavali niti uređivali životne zajednice različite od braka.⁴ S druge strane neki drugi sustavi niti danas ne priznaju pravnu relevantnost *de facto* zajednicama iz razloga što smatraju da je njihova suština upravo postojanje izvan pravnih okvira. Tim će se usporedbama autorice baviti u dijelu koji se tiče nasljednopravnog položaja izvanbračnog druga i neformalnog životnog partnera nakon postavljanja osnovnog okvira uređenja *de facto* zajednica u hrvatskom pravnom sustavu.

2. *De facto* zajednice u hrvatskom pravu

2.1. Izvanbračna zajednica u hrvatskom pravu

U hrvatskom obiteljskom pravu već se desetljećima spominju izvanbračne zajednice osoba različitog spola. Naime, još su se davnih sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Zakonu o braku i porodičnim odnosima spominjale „vanbračne zajednice“, odnosno pravno su se uređivali određeni učinci tih zajednica.⁵ To je dakako značajno i ukazuje na važnost koju se pridavalo u shvaćanju i uređenju i onih odnosa intimnog i obiteljskog karaktera između žene i muškarca, a koji su se temeljili na osnovama različitima od braka.⁶ Zapravo u to doba mnogi zapadnoeuropski sustavi velikih građanskih kodifikacija nisu još obraćali pozornost na te faktičke/*de facto* zajednice,⁷ a još manje se na nadnacionalnom – europskom – planu razmišljalo o oportuniti pravne zaštite istih u svjetlu zaštite prava na privatan i obiteljski život, prema čl. 8. EKLP, a u recentnije vrijeme i prema čl. 7. Povelje o temeljnim pravima građana EU.⁸

Kroz desetljeća se definicija izvanbračne zajednice, kao i njezini pravni učinci u hrvatskom pravu, širila i upotpunjavala sve do trenutno važeće odredbe kojom je zakonodavac otišao (možda) čak i korak predaleko.⁹ Prije negoli se krene u analizu pravne definicije, valja naglasiti da je izvanbračna zajednica u hrvatskom pravnom poretku prepoznata kao ustavna kategorija.¹⁰ Članak 62. st. 3. Ustava RH pruža jasan ustavni temelj zakonskom uređenju spomenute *de facto* zajednice kako u obiteljskim, tako i u drugim pravnim područjima.¹¹ Štoviše, kao što se ističe u

4 Izraz „prirodna zajednica“ pronalazimo primjerice u talijanskom pravnom sustavu. Naime čl. 29. talijanskog Ustava koristi izraz „società naturale“. Više u Bianca, C. M., *La Famiglia*, 2.1., *Diritto civile*, 5. izd., Giuffrè, Milano, 2014., str. 2 *et seq.*

5 Zakon o braku i porodičnim odnosima, NN, br. 11/78, 27/78, 45/89, 59/90.

6 U tom pogledu vidi Alinčić, M., *op. cit.*, str. 103.

7 Cfr. Pacia, R., Winkler, S., *Invisible Minorities within Extramarital Unions – Comparison of Different Solutions Provided by the Family Laws*, in Bodiroga-Vukobrat, N., Sander, G.G., Barić, S., *Unsichtbare Minderheiten. Invisible Minorities*, Verlag dr. Kovač, Hamburg, 2013., str. 57-93.

8 Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202/389 od 7 lipnja 2016.

9 Obiteljski zakon, NN, br. 103/15, 98/19 i 47/20 (dalje: ObZ), Čl. 11.

10 Alinčić, M., *op. cit.*, str. 106.

11 Ustav Republike Hrvatske, NN, br. 56/90, 135/97, 8/98 (pročišćeni tekst), 113/00, 124/00 (pročišćeni tekst), 28/01, 41/01 (pročišćeni tekst), 55/01 (ispravak), 76/10, 85/10 (pročišćeni tekst), 5/14.

doktrini, ustavotvorac je pri pisanju prvog ustavnog teksta, koji je od 1990. godine do danas doživio razne izmjene, odmah prepoznao značaj ubrajanja izvanbračnih zajednica među ustavne kategorije.¹² Stoga, s obzirom na to da je izvanbračna zajednica pod osobitom zaštitom Ustava RH i to u dijelu koji se referira na odnose u obitelji, bilo bi posve logično zaključiti da u hrvatskom pravnom sustavu postoji jedna jedina definicija izvanbračne zajednice koja je sadržana u Obiteljskom zakonu, a koja se primjenjuje i onda kada nastaju pravni učinci tih zajednica i prema pozitivnim propisima koji nisu sadržani u samom obiteljskom zakonodavstvu. No, taj zaključak ne odgovara stvarnom stanju uređenja ove materije u hrvatskom pravu. Postoji ustvari u tuzemnom pravu više različitih definicija izvanbračnih zajednica što nesporno ugrožava pravnu sigurnost i dovodi do opasnosti diskriminacije jednih izvanbračnih drugova u odnosu na druge shodno tomu koji je zakon ponudio definiciju prema kojoj se utvrđuje uživa li njihova obiteljska zajednica pravnu zaštitu te u kojem opsegu. Naime, to ide na štetu jedinstva pravnog sustava.

Zabrinuta radi mogućih nepovoljnih posljedica primjene različitih definicija, obiteljskopravna doktrina već godinama upozorava na nekoherentnost i fragmentarnost postojećih rješenja.¹³

S obzirom na temu ovog rada, nije moguće ulaziti u detaljniju analizu svih postojećih proturječnosti. Ipak, valja naglasiti da se posljednjih godina primjećuje osjetna promjena u smjeru uvažavanja ObZ-a kao temeljnog zakona u kvalificiranju izvanbračnih zajednica koje proizvode pravne učinke (bilo prema ObZ-u, bilo prema drugim zakonima).¹⁴ Međutim, nije tako u slučaju Zakona o nasljeđivanju¹⁵ koji, bez obzira na brojne kritike koje je takvom rješenju zakonodavca uputila pravna teorija¹⁶ i teškoće koje ono izaziva u primjeni,¹⁷ i dalje sadrži zasebnu definiciju izvanbračne zajednice koja se prilično razlikuje od one iz Obiteljskog zakona.

Smatramo da definiciju izvanbračne zajednice treba sadržavati samo jedan propis i to je, naravno, Obiteljski zakon s obzirom na to da predstavlja temeljni zakon koji uređuje obiteljskopravne odnose. Kad bi to bilo sporno onda bi zapravo ti ostali zakoni koji se postavljaju kao *lex specialis* trebali sadržavati definicije i nekih drugih obiteljskopравnih instituta, kao primjerice braka. Postaviti pitanje zašto ZN ili neki drugi zakon ne daju svoju „autonomnu“ definiciju braka doima se pomalo provokativnim, jer se već *a priori* isključuje takva mogućnost, odnosno

12 Vidi Lucić, N., *Izvanbračna zajednica i pravna sigurnost*, Narodne novine, 2020., str. 134 s uputom na svu daljnju literaturu tamo sadržanom.

13 *Ex plurimis*: Hrabar, D., *Izvanbračna zajednica – neka otvorena pitanja*, Hrvatska Pravna Revija, 2010., str. 41-48.

14 Tako primjerice Opći porezni zakon, NN, br. 115/16, 106/18, 121/19, 32/20 i 42/20. Čl. 15. st.1. propisuje da se odredbe tog zakona koje se primjenjuju na bračnog druga također se primjenjuju i na izvanbračnog druga, životnog partnera i neformalnog životnog partnera. Osobito se čini značajnim istaknuti st. 2 koji glasi: „Postojanje statusa iz stavka 1. ovog članka utvrđuju nadležna tijela prema odredbama posebnih propisa“.

U literaturi vidi više u: Lucić, N., *op. cit.*, str. 195 *et seq.*

15 Zakon o nasljeđivanju, NN, br. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15 i 14/19. (dalje: ZN)

16 Vidi, između ostalih, Klarić, P., Vedriš, M., *Građansko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 703., Lucić, N., *Dokazivanje izvanbračne zajednice – odgovori na neujednačeno zakonodavstvo i sudsku praksu*, Pravni vjesnik, god. 31, br. 3-4, 2015., str. 105.

17 Vidi sudsku praksu, *infra*, 4.

takva potreba, s obzirom na to da je za uređenje braka i odnosa koji proizlaze iz istoga *ratione materiae* pozvan obiteljski zakonodavac. No, zašto tomu nije tako u primjeru izvanbračnih zajednica? Je li možda razlog nedorečenost tog obiteljskog odnosa koji je u pogledu pravnih učinaka gotovo izjednačen s brakom, ali u pogledu svog nastanka i prestanka je posve različit?¹⁸

U skladu sa stajalištem koje se zagovara, odnosno da bi polazište uvijek trebalo biti u Obiteljskom zakonu, krenut će se s analizom definicije izvanbračnih drugova sadržane upravo u tom zakonu.

Članak 11., st. 1. ObZ-a glasi kako slijedi: „Odredbe ovoga Zakona o učincima izvanbračne zajednice primjenjuju se na životnu zajednicu neudane žene i neoženjenoga muškarca koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili ako je nastavljena sklapanjem braka“.

Citirana je definicija rezultat dugotrajnog normativnog procesa koji se odvijao od Zakona o braku i porodičnim odnosima iz 1978. godine, preko različitih Obiteljskih zakona koji su se alternirali tijekom proteklih nekoliko desetljeća, pa sve do trenutačno na snazi Obiteljskog zakona iz 2015. godine.

Najjasnije će se shvatiti razvoj definicije i širenje učinaka izvanbračne zajednica kroz analizu njezinih pretpostavki.¹⁹

Osnovni je zahtjev da se radi o životnoj zajednici nalik onoj koja karakterizira brak. Nerijetko se taj sadržaj sumira pod pojmom *affectio maritalis*, misleći pritom na osjećajne, seksualne, prokreativne, materijalne, moralno etičke, kulturne i slične potrebe.²⁰ U doktrini se ističe da to – „sličan životni sadržaj“ - i jest ono što predstavlja sličnost između braka i izvanbračne zajednice; dočim se iste suštinski razlikuju glede pravne prirode. Naime, dok je sklapanje braka, kao i njegov prestanak, strogo propisan u pogledu forme, posve suprotno, izvanbračna zajednica je svojstvena upravo zbog svog neformalnog okvira unutar kojeg se odvija taj *de facto* odnos.²¹

Bitan element koji kvalificira *de facto* zajednice te im pruža pravnu zaštitu priznatu izvanbračnim zajednicama jest slobodan bračni status. Ta je pretpostavka uvedena Obiteljskim zakonom iz 1998.²² Naime, tadašnji se obiteljski zakonodavac vođen jednim od osnovnih načela bračnog prava, načelo monogamnosti, opredijelio za zaštitu onih faktičkih zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca, priznajući nastanak pravnih učinaka samo zajednicama osoba različitog spola koje nisu već u braku. Konkretno, *ratio* jest u tome što osoba ne može paralelno biti u braku i izvanbračnoj zajednici, a da joj zakon pritom istovremeno prizna pravne učinke obaju zajednica.²³

18 Alinčić, M., *op. cit.*, str. 103.

19 Detaljno o ovoj temi vidi u Rešetar, B., Lucić, N., *National report – Croatia, Informal Relationships*, cjeloviti tekst: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Croatia-IR1.pdf> (6.5.2021.).

20 Hrabar, D., *Izvanbračna...*, cit., str. 42. Autorica vrlo jasno pojašnjava što čini životnu zajednicu, a to su, citirajući doslovno, „dva elementa bitna za postojanje svake, pa tako i izvanbračne zajednice - tzv. *corpus* i *animus*. Dakle, činjenica zajedničkog življenja i volja za zajedničkim životom.“

21 Alinčić, M., *Promjene u propisima o braku i drugim životnim zajednicama*, Hrestomatija hrvatskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 88.

22 Obiteljski zakon, NN, br. 162/1998. Čl. 3 glasi: „Odredbe ovoga Zakona o učincima izvanbračne zajednice primjenjuju se na životnu zajednicu neudane žene i neoženjenog muškarca“.

23 Alinčić, M., *op. cit.*, str. 107.

Više se puta već istaknulo da se pojmom „izvanbračna zajednica“ referira isključivo na zajednicu osoba različitog spola. No to ne znači da zakonodavac ne uređuje odnose u zajednicama osoba istog spola. Štoviše životne zajednice osoba istog spola detaljnije su uređene, no o njima će biti riječ u nastavku rada.

Trajanje odnosa kao relevantan element u kvalificiranju izvanbračnih zajednica kao zaslužnih pravne zaštite uveden je Obiteljskim zakonom iz 2003. godine.²⁴ Definiranjem točnog vremenskog trajanja (od minimalne tri godine) intencija zakonodavca je bila upravo ta da se otklone poteškoće vezane uz definiranje trajanja zajednice s ciljem da se ocijeni opravdanost njezinog pravnog uređenja, smatrajući da trajnost odnosa ukazuje na stabilnost iste. Međutim, uvođenjem tog vremenskog okvira zapravo prividno rješava pitanje dokazivanja postojanja i stabilnosti *de facto* zajednice.²⁵ Naime, valja podsjetiti na potpuni nedostatak bilo kakvog formalnog rekvizita pri nastanku ili prestanku izvanbračnih zajednica.²⁶ Stoga, legitimno je postaviti pitanje: koji je zapravo *dies a quo*, kao i *dies ad quem* u računanju trajanja zajednice?

Razvidno je koliko je u praksi, još više negoli u teoriji, zahtjevno pitanje (kao i teret) dokazivanja.²⁷

Upravo kako bi se izbjegle poteškoće u dokazivanju trajanja izvanbračne zajednice kada god je to moguće ide se na dokazivanje alternativne pretpostavke uvedene Obiteljski zakonom iz 2003. godine, tj. rođenja zajedničkog djeteta.²⁸ Ako se u izvanbračnoj zajednici rodi zajedničko dijete, iako ona traje manje od tri godine, ta će zajednica biti pravno priznata i proizvodit će učinke propisane obiteljskim zakonom. Isto tako, prema važećem propisu, nije se potrebno držati trajanja od tri godine „ako je izvanbračna zajednica nastavljena brakom“.²⁹ Pretpostavlja se da je intencija zakonodavca bila usmjerena ka dodatnom olakšavanju dokazivanja postojanja izvanbračne zajednice, vežući je zapravo za kasniji brak; gledajući na sklopljeni brak kao na svojevrsni *upgrade* tog odnosa. Ovaj rad ne pruža priliku detaljno istražiti ovu zakonsku novinu, no valja izraziti određenu skepsu u tom pogledu. Polazeći od autonomije volje koja neminovno obilježava odnos u koji su dvije osobe različitog spola ušle možda upravo ne htijući (u tom trenutku) sklopiti brak niti se obvezati jedna prema drugoj, postavlja se pitanje opravdanosti ove

24 Obiteljski zakon, NN, 116/03, 17/04, 136/04, 197/07, 57/11, i 61/11. Naime čl. 3 kakvog smo dugo primjenjivali prema ObZ-u iz 2003. zapravo je uveden čl. 1. Zakona i izmjenama i dopunama Obiteljskog zakon, NN, br. 17/04 pa od tada odredba glasi kako slijedi: „Odredbe ovoga Zakona o učincima izvanbračne zajednice primjenjuju se na životnu zajednicu neudane žene i neoženjenog muškarca, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete.“

25 Više o trogodišnjem trajanju izvanbračne zajednice vidi u Lucić, N, *Izvanbračna...*, cit. str. 149 *et seq.*

26 U teoriji se naglašavalo kako bi uvjetovanje registracije svakako uklonilo teškoće pri dokazivanju nastanka izvanbračne zajednice, ali bi istovremeno predstavljalo paralelizam instituta braka i izvanbračne zajednice i gubitak razlike među njima. Vidi: Belaj, V., Čulo, A. *Nasljedno pravo izvanbračnog druga*, Pravni vjesnik 23 (1-2), 2007., str. 123.

27 Više o tomu vidi *infra* 4.

28 Lucić, N., *Dokazivanje izvanbračne zajednice – odgovori na neujednačeno zakonodavstvo i sudsku praksu*, Pravni vjesnik, god. 31, br. 3-4, 2015., str. 105.

29 Valja prisjetiti se da je takva odredba postojala i u Obiteljskom zakonu iz 2014. godine koji je međutim vrlo kratko razdoblje bio na snazi. Obiteljski zakon, NN, br. 75/14 i 83/14.

odredbe. Drugim riječima, „anticipiraju“ li se zapravo na taj način učinci braka i na razdoblje koje je prethodilo njegovu sklapanju? A dobro znamo da se, naročito u pogledu imovinskih odnosa, pravno uređenje znatno razlikuje prije i nakon sklopljenog braka.

Dakle, ako su ispunjene pretpostavke propisane čl. 11, st.1. ObZ-a nastaju mnogobrojni pravni učinci kako osobne, tako i imovinske prirode. Mnogi od tih su propisani samim ObZ-om na način sa se zapravo izvanbračna zajednica u pogledu pravnih učinaka u mnogočemu izjednačava s bračnom zajednicom (čl. 11., st. 2). To je također novina uvedena najnovijim ObZ-om iz 2015. godine s obzirom da su ranije ti učinci bili ograničeni i usmjereni na imovinskopравnu sferu te pravo na uzdržavanje, dočim je sadašnjem zakonom to uvelike prošireno i na osobna prava. Međutim, postoje i pravni učinci koji su priznati izvanbračnim zajednica, a propisani su drugim zakonima. U ovom će se radu fokusirati upravo na jednom od takvim primjera, odnosno na nasljednopravne učinke tih zajednica.

No, prije negoli se krene u analizu tog aspekta, valja naglasiti kako se prilikom utvrđivanja postoji li izvanbračna zajednica koja proizvodi pravne učinke u obiteljskom pravu ne uzimaju u obzir „klasične“ pretpostavke za valjanost braka. Elementi poput poslovne sposobnosti, dobi, srodstva nisu relevantni prilikom utvrđivanja izvanbračne zajednice. Zanimljivo, a o tomu će se u nastavku, te su pretpostavke uzete u obzir prilikom pravnog uređenja životnih partnerstava osoba istog spola.³⁰

Polazeći od ranije spomenutih odredaba ObZ-a dolazi se do zaključka kako se zapravo izvanbračnu zajednicu izjednačava s brakom kada je riječ o pravnim učincima. Međutim, to ne znači nužno da u svim područjima (i onima uređenima drugim zakonima) takva zajednica mora nužno biti izjednačena s brakom. Naime, zakonodavac ima slobodu priznati ili ne – različite učinke tih zajednica u različitim pravnim područjima, iako se, čitajući presude Ustavnog suda nerijetko stječe dojam da je stav toga suda da bi izvanbračne zajednice u svemu trebalo izjednačiti s brakom.³¹ No, valja se prisjetiti kako Ustav RH jamči zaštitu izvanbračnim zajednicama, priznajući ih kao posebnu kategoriju, ali to ne znači da ih je izričito izjednačio s brakom.

Uostalom, kao što se jasno ističe u literaturi, i prema tumačenju kojeg daje Europski sud za ljudska prava, izvanbračna zajednica i brak nisu izjednačeni, odnosno ispravnije je kazati da ih nije potrebno izjednačavati. Naime, više se puta isticalo kako „nema diskriminacije izvanbračnih drugova u odnosu na bračne drugove u situacijama kada ne uživaju jednaka prava u nacionalnim zakonodavstvima jer u izvanbračnoj zajednici žive po vlastitom odabiru i u svakom trenutku mogu sklopiti brak i uživati njegove pravne posljedice.“³² Zapravo, često se u doktrini s pravom postavljalo pitanje – koje valja tu ponoviti – „smisla postojanja jamstva mnogobrojnih učinaka izvanbračne zajednice ... koja je time izjednačavaju u svemu

30 Lucić, N., *Izvanbračna...*, cit., str. 154.

31 Detaljno o tomu vidi *infra* 4.

32 Lucić, N., *Dokazivanje...*, cit., str. 125, fusnota 104. Za detaljnu analizu sudske prakse ESLJP upućuje se na Lucić, N., Grigić, N., *Marriage v. cohabitation in the legal practice of the European Court of Human Rights*, u Barković Bojanić, I., Lulić, M. (ur.), *Contemporary legal and economic issues V*”, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2015., str. 75-79.

s brakom.³³ Drugim riječima, s obzirom na to da žena i muškarac mogu sklopiti brak pitanje je doprinosi li pravni sustav zaštiti položaja osoba koje bi ionako mogle tu zaštitu ostvariti brakom ili nasuprot nameće pravila osobama koje su odabrale (ne sklopiti brak) upravo iz razloga što su željele živjeti izvan pravnog okvira osobnih i imovinskih prava i dužnosti koji nastaju u braku (a *de facto* u današnje vrijeme i u izvanbračnoj zajednici)?

U svijetlu svega spomenutog nameće se potreba razmisliti i o opasnosti zlorabe ovog obiteljskopravnog instituta kako od osoba u čijem bi moglo biti interesu tvrditi da imaju status izvanbračnog druga ili neformalnog partnera, tako i od trećih osoba, prvenstveno onih koji bi pak mogli imati interes tvrditi suprotno. Neformalnost koja obilježava početak i kraj ove životne zajednice pušta poprilično fluidne konture u konstruiranju možda i nepostojećeg odnosa s ciljem uživanja u brojnim pravima koji nastaju, a zacijelo važno mjesto u tim interesima zauzima pravo nasljeđivanja. Ako je prilično teško prepoznati fiktivne brakove, razotkrivanje fiktivnih izvanbračnih zajednica još je teže.³⁴

Da bi izvanbračne zajednice imale nasljednopravni učinak ZN propisuje drugačije i ponešto strože pretpostavke u odnosu na one propisane ObZ-om. Konkretno, čl. 8., st. 2. ZN-a priznaje izvanbračnom drugu nasljedna prava te ga u tom pogledu izjednačuje s bračnim drugom. Međutim, ne upućuje interpret na odredbu ObZ-a kojom se uređuje izvanbračna zajednica, već propisuje „svoju“ definiciju koja glasi: „izvanbračnom zajednicom u smislu ovoga Zakona smatra se životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja je trajala dulje vrijeme a prestala ostaviteljevom smrću, pod uvjetom da su bile ispunjene pretpostavke koje se traže za valjanost braka.“³⁵

Prima facie pomislilo bi se da osnovni problem predstavlja različitost u trajanju zajednice. No, u sudskoj se praksi i u pogledu tumačenja ove odredbe kao dulje vrijeme iskristaliziralo razdoblje od tri godine.³⁶ Budući da ZN ne spominje rođenje zajedničkog djeteta kao moguću pretpostavku ranijeg priznanja izvanbračne zajednice (što je i logično, budući da ne propisuje precizan rok trajanja iste), bilo se postavilo pitanje može li ono biti razlog da se izvanbračnom drugu prizna status zakonskog nasljednika i u slučaju izvanbračne zajednice kraćeg trajanja. S obzirom da je sudska praksa zauzela stav da se dulje vrijeme treba tumačiti u skladu s u Obz-u određenim trajanjem, tj. kao tri godine, smatramo da se na jednak način treba tumačiti i uzeti mogućnost njenog kraćeg trajanja ukoliko je u njoj rođeno zajedničko dijete. Drugim riječima, trajanje zajednice kao pretpostavku za njene nasljednopravne učinke treba procjenjivati prema odredbama ObZ-a, ne samo kad se

33 „Izvanbračna zajednica ... ima smisla samo ako izbjegava formalnost zasnivanja i prestanka“. Tako tvrdi Hrabar, D., *Marginalije uz proturječnost i pravne praznine pojedinih obiteljskopravnih instituta*, Hrestomatija hrvatskoga obiteljskog prava, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 30. Vidi i: Rešetar, B., Milas Klarić, I., *Two Steps Forward and One Backwards in the Autonomy of the New Croatian Family Law*, in Swennen, F. (ur.), *Contractualisation of Family Law – Global Perspectives*, Springer International Publishing Switzerland, 2015. str. 129-147.

34 Vidi Winkler, S., *Fiktivni brakovi*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 66 (2016), 4, str. 497-525.

35 „Kako nije sporno da se tužitelj tijekom trajanja izvanbračne zajednice nalazio, i još uvijek se nalazi u braku koji nije razveden, to ne postoji pretpostavka o postojanju izvanbračne zajednice.“ Županijski sud u Varaždinu, GŽ-4437/14-2, od 06. srpnja 2016.

36 Vidi *infra* 4.

radi o minimumu trajanja od tri godine, nego i mogućnosti da se taj rok skрати. Drugi mogući razlog skraćivanja potrebe trajanja izvanbračne zajednice iz ObZ-a (da je nastavljena brakom), ne utječe na nasljednopravni status nadživjelog izvanbračnog druga, budući da je u tom slučaju on postao bračni drug, ali svakako utječe na sastav ostavine, s obzirom da će i imovina stjecana u kraćoj zajednici prije braka biti u režimu izvanbračne stečevine.³⁷

Kao pretpostavku stjecanja nasljednog prava izvanbračnog druga, posve opravdano i logično, ZN traži da je ta zajednica prestala smrću, odnosno da je trajala sve do ostaviteljeve smrti. Valja se tu prisjetiti da se ipak radi o onoj istoj izvanbračnoj zajednici o kojoj smo ranije govorili, a to jest o faktičnom odnosu koji nastaje i prestaje izvan bilo kakvog formalnog okvira. *Ergo*, postavljala se pitanje složenosti dokazivanja iste, naročito kada to treba činiti nakon smrti jednog od izvanbračnih drugova. S obzirom da je smrću izvanbračnog druga takva zajednica nesumnjivo prestala, u praksi se, u slučajevima kada se izvanbračnom drugu osporava taj status zbog nedovoljno dugog trajanja zajednice zapravo tvrdi da je ili kasnije započela (i do smrti ostavitelja je prošlo manje od tri godine) ili je bila prestala i prije smrti ostavitelja.³⁸

Nadalje, ZN traži da su bile ispunjene pretpostavke za valjanost braka. U tom pogledu valja naglasiti da se ZN i ObZ uvelike razlikuju. Podsjećamo da prema obiteljskom zakonodavstvu, ako izuzmemo bračnu smetnju postojanja braka, ostale bračne smetnje nisu uzete u obzir te posljedično ne ograničavaju stjecanje prava izvanbračnim drugovima na temelju ObZ-a. Tek se iz usporedbe ovih definicija vidi da je krug potencijalnih zakonskih nasljednika u svojstvu izvanbračnog druga uži od kruga osoba koje kao izvanbračni drugovi mogu prema odredbama ObZ-a ostvariti druga prava. Zaključno, shodno primjeni definicije iz jednog ili drugog zakona, pravne posljedice mogu biti jako različite. Drugim riječima, *de facto* zajednica prema ObZ-u može biti priznata i pružati izvanbračnim drugovima određenu pravnu zaštitu, a da prema ZN-u ta ista *de facto* zajednica ne proizvodi nasljednopravne učinke.³⁹ U objavljenoj sudskoj praksi autorice nisu naišle na odluke o tom pitanju, odnosno slučajeve u kojima bi se razmatralo treba li i u slučaju postojanja bračnih smetnji izvanbračnom drugu priznati status zakonskog nasljednika.

2.2. Neformalno životno partnerstvo u hrvatskom pravu

Hrvatsko zakonodavstvo pravno uređuje i životne zajednice osoba istog spola. No, za razliku od izvanbračnih zajednica, takve su životne zajednice regulirane odredbama posebnog zakona kojima se te zajednice pojmovno definiraju te se propisuju pravni učinci istih. Preciznije, od 2014. godine je na snazi Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola⁴⁰ kojim su obuhvaćene dvije kategorije životnih zajednica osoba istog spola: životna partnerstva i neformalna životna partnerstva. S obzirom da se ovaj rad bavi pitanjem nasljednopravnih učinaka izvanbračnih zajednica

37 Prelazi okvire ovoga rada detaljnija obrada ovog problema, ali svakako treba upozoriti na pitanja koje ovakvo rješenje izaziva u primjeni.

38 O gubitku prava na nasljeđivanje izvanbračnog druga i neformalnog životnog partnera zbog prestanka zajednice vidi *infra*, 3.3.2.

39 Lucić, N., *Izvanbračna...*, cit. str. 184.

40 Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, NN, br. 92/14 i 98/19 (dalje: ZŽP).

i neformalnih životnih partnerstava upravo zbog pekulijarnosti koje se tiču posve neformalnog okvira nastanka i prestanka tih *de facto* zajednica osoba različitog ili istog spola, u nastavku se neće analizirati pravno uređenje životnih partnerstava osoba istog spola. Naime, dostatno je naglasiti da čl. 2. ZŽP definira životno partnerstvo kao zajednicu obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljenu pred nadležnim tijelom.⁴¹ Drugim riječima, kod životnih partnerstava postoji jasno uređenje te strogi formalni okvir koji determinira njihov nastanak i prestanak, nalik formalnom okviru koji postoji za brak. *Ergo*, te nam zajednice nisu predmetom analize, budući da imaju jasan okvir koji pomaže pri dokazivanju njihova postojanja, a posljedično je lakše prepoznati i njihove pravne učinke. Primjerice, referirajući se na nasljednopravni položaj životnog partnera (koji je formalizirao svoju zajednicu pred matičarom), čl. 55. ZŽP izjednačava status životnog partnera s onim bračnog druga, a pritom znamo da je pravno uređenje braka sadržano isključivo u Obz-u.

Znamo također da ZN u čl. 8. nudi „svoju“ definiciju izvanbračne zajednice te da na postojanju te izvanbračne zajednice (a ne one definirane u ObZ-u) temelji nasljednopravne učinke, što izaziva nezanemarivi problem u tumačenju tih odredaba i u prepoznavanju međuodnosa ZN-a i ObZ-a.

Ono što se valja priupitati jest postoje li slični problemi u primjeni zakona i onda kada je u pitanju faktična zajednica osoba istog spola?

Ponajprije valja istaknuti da ZŽP uz *registrirane* zajednice regulira i *de facto* zajednice osoba istog spola. Možemo stoga reći da ako je životno partnerstvo svojevrsni *pendant* braku, neformalno životno partnerstvo je pak *pendant* izvanbračnoj zajednici.

Ipak, faktička zajednica osoba istog spola se u mnogočemu razlikuje od izvanbračne zajednice žene i muškarca. Naime, polazeći od definicije koju nudi čl. 3., st. 1. ZŽP „neformalno životno partnerstvo je zajednica obiteljskog života dviju osoba istog spola, koje nisu sklopile životno partnerstvo pred nadležnim tijelom, ako zajednica traje najmanje tri godine i od početka je udovoljavala pretpostavkama propisanim za valjanost životnog partnerstva“.

Već su na prvi pogled razlike između čl. 3., st. 1. ZŽP-a i čl. 11. st. 1. Obz-a očite. No, krenimo od sličnosti. Kako za izvanbračnu zajednicu, tako i za neformalno životno partnerstvo sadržaj zajedničkog života predstavlja jedan od osnovnih

41 Mogućnost sklapanja životnog partnerstva je novina uvedena u pravni sustav ovim zakonom. Već ranije su se priznavali učinci zajednicama osoba istog spola ali nije postojala mogućnost formaliziranja odnosa. Od 2003. do 2014. bio na snazi Zakon o istospolnim zajednicama (NN 116/03, dalje: ZIZ) koji je kao pravne učinke tih zajednica priznavao samo pravo na uzdržavanje, pravo na stjecanje i uređivanje međusobnih odnosa u svezi imovine te pravo na međusobno pomaganje (čl. 4. ZIZ). Detaljno regulira sklapanje i prestanak životnog partnerstva u glavi I. Prvog dijela toga zakona, člancima 7.-30. Životno partnerstvo nije sklopljeno ako nije ispunjena jedna od tri temeljne pretpostavke propisane čl. 7. st. 1., a to su da su osobe koje namjeravaju sklopiti životno partnerstvo istoga spola, da o tome izjave svoj pristanak, te da ono bude sklopljeno pred matičarom. Člancima 8.-11. ZŽP-a propisane su pretpostavke valjanosti toga partnerstva, te u slučaju neispunjavanja istih ono nije valjano i može se poništiti (čl. 12. ZŽP). Te su pretpostavke da ga je sklopila osoba koja je navršila 18 godina (čl. 8. ZŽP), sposobna za rasuđivanje (čl. 9. st. 1. ZŽP), ako je lišena poslovne sposobnosti u davanju izjava koja se odnose na strogo osobna stanja da ga je sklopila uz odobrenje skrbnika ili odobrenje suda (čl. 9. st. 2. i 3.), da životni partneri nisu krvni srodnici u ravnoj lozi, a u pobočnoj do četvrtog stupnja, što se odnosi i na odnose nastale posvojenjem (čl. 10. ZŽP), te da već nisu u životnom partnerstvu ili braku (čl. 11. ZŽP).

obilježja.⁴² Premda se u dva zakona koriste dva različita izraza „životna zajednica“ ili pak „obiteljski život“ smatramo da se u oba slučaja misli na isti ili sličan sadržaj koji počiva na emocionalnim i drugim potrebama intimne prirode. Nadalje, slično je u definicijama to što u objema zakonodavac propisuje minimalno trajanje od 3 godina kako bi na taj način istaknuo relevantnost stabilnosti zajednice s ciljem pravnog priznavanja iste.

Ipak, značajnu se razliku može opaziti u činjenici da je jedan od elemenata kojim se razlikuju *de facto* zajednice osoba istog spola koje su zakonski priznate od onih koje to nisu u tomu što se traži za neformalna životna partnerstva da od početka udovoljavaju pretpostavkama propisanim za valjanost životnog partnerstva. S obzirom da u ovom kontekstu vrijede ranija razmatranja glede trajanja *de facto* heteroseksualne zajednice kao i aspekta prepoznavanja trenutka nastanka i prestanka iste (od kada do kada bi ta zajednica trajala), smatramo suvišni ponovno se osvrnuti na to u ovom kontekstu.

Ono što se naprotiv čini važnim istaknuti jest činjenica da je zakonodavac uvjetovao priznanje tih faktičkih zajednica pretpostavkama koje su propisane za valjanost životnog partnerstva (kojeg se sklapa pred matičarom).⁴³ Evidentno je kako se zakonodavac oslonio na postojeće pretpostavke za valjanost braka. Pa tako je primjerice u čl. 8. ZŽP-a postavio dobno ograničenje. Strože negoli što čl. 25. ObZ-a propisuje za brak, ZŽP omogućuje sklapanje životnih partnerstava isključivo punoljetnim osobama. Nadalje, čl. 9. ZŽP odnosi se na smetnju lišenja poslovne sposobnosti ili nesposobnosti za rasuđivanje. Čl. 10. ZŽP-a propisuje da „životno partnerstvo ne mogu međusobno sklopiti krvni srodnici u ravnoj lozi, a u pobočnoj lozi do četvrtog stupnja“, preslikavajući *de facto* ako se uzme u obzir i st. 2 iste odredbe prema kojem se to ograničenje odnosi i na odnose nastale posvojenjem, sadržaj čl. 27. ObZ-a.

Na kraju, čl. 11. ZŽP zaključuje popis pretpostavki za valjanost životnog partnerstva s normom koja ističe nemogućnost sklapanja životnog partnerstva za osoba koje su već u životnom partnerstvu ili u braku.

Sve te pretpostavke moraju biti ispunjene od samog početka neformalnog životnog partnerstva. No, pozivajući se na ranije zaključke, valja podsjetiti kako može biti prilično teško prepoznati taj trenutak.

Ako postoje svi nabrojeni elementi, dakle, neformalno životno partnerstvo zadovoljava uvjetima kako bi bilo pravno priznato te proizvodi sve pravne učinke

42 Teoretski, s obzirom na potpuno neformalni okvir u kojem te zajednice nastaju, postoje i prestaju, moglo bi se postaviti apstraktno pitanje: *quid iuris* ako ista osoba u isto vrijeme ulazi u različite zajednice? Smatramo da bi na takvo pitanje valjalo odgovoriti pozivajući se na *ratio* zaštite položaja *de facto* partnera kojom se zakonodavac vodi u uređenju ovih faktičkih odnosa, a koja počiva na osnovnom načelu obiteljske solidarnosti unutar zajednice koja odražava sadržaj „zajednice života“. Štoviše, neupitno je da u širem kontinentalnoeuropskom poimanju obiteljskog prava pronalazimo čvrsto uporište u načelu monogamnosti u odnosima među parovima, što dovodi do zaključka da zakonodavac ne bi nudio pravnu zaštitu objema zajednicama u kojoj bi osoba se nalazila. Štoviše, vjerojatno u takvoj životnoj situaciji nijedna ne bi se kvalificirala kao zajednica života koja ispunjava pretpostavke za pravnu zaštitu.

43 O tomu vidi više u Hrabar, D., *Bračno pravo*, u Hrabar, D., Korać Graovac, A., *Obiteljsko pravo i matičarstvo*, Narodne novine, Zagreb, 2019., str. 62.

propisane samim ZŽP ili drugim posebnim zakonima. Pa tako može se zaključiti da neformalni životni partner prema čl. 4. ZŽP „...u području nasljeđivanja... koji su posebnim propisima kojima se uređuju ta područja, priznati izvanbračnoj zajednici“.

Kad se stoga kombinirano interpretiraju ZŽP i ZN dolazi se do nekoliko zaključaka. Prije svega valja naglasiti kako ZN ne sadrži definiciju neformalnog životnog partnera, pa zaključujemo da se primjenjuje definicija sadržana u čl. 3. ZŽP. Naime, držimo da se čl. 8 ZN-a referira glede izjednačavanja položaja neformalnog životnog partnera i izvanbračnog druga samo na učinke propisane ZN-om. Proizlazi iz tog zaključka da se kod neformalnog životnog partnerstva ne pojavljuje problem prepoznat kod izvanbračnih zajednica.

3. Nasljednopravni učinci *de facto* zajednica

3.1. Općenito

Budući da suvremeni pravni poredci uz zakonsko nasljeđivanje kao temelj nasljeđivanja poznaju i oporuku, izvanbračni drugovi i neformalni partneri mogu kao oporučni nasljednici nasljeđivati neovisno o ispunjenju pretpostavki za kvalificiranje njihove zajednice s ostaviteljem kao izvanbračne zajednice odnosno neformalnog životnog partnerstva. Zato se kod razmatranja nasljednopravnih učinaka *de facto* zajednica kao ključno javlja pitanje imaju li njihovi sudionici međusobno pravo zakonskog nasljeđivanja, odnosno jesu li im priznata i neka druga prava koje norme nasljednog prava priznaju nadživjelim bračnim drugovima.

Iako ugovori o nasljeđivanju u većini država nisu pravno priznat temelj za nasljeđivanje,⁴⁴ u onim državama u kojima to jesu⁴⁵ u pravilu ih mogu zaključivati isključivo međusobno bračni drugovi, pa se u tom smislu priznanje učinaka *de facto* zajednica proteže i na pitanje mogućnosti da sudionici tih zajednica međusobno zaključuju ugovore o nasljeđivanju.

Bračni drug u većini pravnih sustava spada u zakonske nasljednike s jakom nasljednopravnom pozicijom, odnosno na temelju braka je (uz potomke ostavitelja), među prvim pozvan na nasljeđivanje. To je posljedica u poredbenom pravu već duže vrijeme prisutnog trenda jačanja pozicije bračnog druga u odnosu na srodnike ostavitelja. On se objašnjava činjenicom da bračni drugovi u pravilu međusobno surađuju u stjecanju imovine, te da zbog sve dužeg životnog vijeka za ostaviteljima uglavnom ne ostaju egzistencijalno ovisna djeca već supružnici starije dobi koji trebaju odgovarajuću imovinskopravnu zaštitu.⁴⁶

S obzirom na priznavanje nasljednopravnih učinaka *de facto* zajednica, države članice Europske unije se međusobno značajno razlikuju, a neke od njih u okviru vlastitog teritorija poznaju niz različitih sustava nasljeđivanja u kojima se tim zajednicama priznaju različiti učinci.⁴⁷ I države regije u pitanju priznavanja

44 O ugovoru o nasljeđivanju vidi: Tuhtan Grgić, Iva, *Ugovor o nasljeđivanju*, 2014., doktorska disertacija, Pravni fakultet, Zagreb.

45 To su npr. Austrija, Belgija, Bosna i Hercegovina na području Federacije Bosne i Hercegovine, Češka, Estonija, Njemačka, Italija (samo za prijenos tzv. obiteljskih “poduzeća”), Latvija, Španjolska.

46 Žnidaršić Skubic, V., *Nasljeđivanje u braku i izvanbračnim zajednicama*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, vol. VIII, Posebni broj/2017, str. 120.

47 Tu svakako prednjači Španjolska gdje na državnoj razini ne postoji propis o *de facto* zajednicama

nasljednopravnih učinaka *de facto* zajednica poznaju različita rješenja. U nekim nasljednopravnim uređenjima nisu priznati učinci takvih zajednica bez obzira na to jesu li to *de facto* zajednice osoba različitog ili istog spola (npr. Republika Srbija⁴⁸ i Republika Srpska⁴⁹), dok su u drugim izvanbračni drugovi u pravu nasljeđivanja izjednačeni s bračnim (npr. Crna Gora,⁵⁰ Federacija Bosne i Hercegovine⁵¹ i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine⁵²). Slovenija i Hrvatska su jedine države (i Europske unije i regije) koje su u pogledu nasljednopravnih učinaka potpuno izjednačile formalne i *de facto* zajednice života osoba različitog i istog spola.⁵³

3.2. Pravni sustavi u kojima *de facto* zajednicama nisu priznati nasljednopravni učinci

U Europskoj uniji prevladavaju pravni sustavi koji *de facto* zajednicama ne priznaju nasljednopravne učinke. To vrijedi za države koje pravne učinke općenito, pa onda i nasljednopravne, priznaju isključivo braku kao životnoj zajednici osoba

života i registriranim partnerstvima i njihovi su pravni učinci različito regulirani u pojedinim dijelovima države. Na snazi je čak sedam nasljednopravnih sustava, u kojima se partnerima izvan braka, neovisno o tome radi li se o partnerima istog ili različitoga spola, priznaju različite razine prava. Pérez Vallejo, A. M., Cazorla González, M. J., *Spain*, u: Ruggeri, L., Kunda, I., Winkler, S. (eds.), *Family Property and Succession in EU Member States, National Reports on the Collected Data*, e-book, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, 2019., https://www.euro-family.eu/documenti/news/psefs_e_book_compressed.pdf, (dalje: National Reports), str. 616., 613., 616.-619., 633.-634.

48 Zakon o nasljeđivanju Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015. (dalje: ZNRS) nije izvanbračnog partnera izjednačio s bračnim, spominje ga samo u odredbi kojom ga isključuje kao mogućeg svjedoka javnobilježničke oporuke (Vidi čl. 113. st. 1. ZNRS). Budući da nisu regulirane ni zajednice života osoba istoga spola, istospolni partneri mogu naslijediti samo kao oporučni nasljednici.

49 Zakon o nasljeđivanju Republike Srpske "Sl. glasnik RS", br. 1/2009, 55/2009 - ispr., 91/2016, 28/2019 - odluka US i 82/2019. Ovaj zakon u svom čl. 4. st. 1. propisuje: „Vanbračno srodstvo izjednačava se u pogledu nasljeđivanja sa bračnim, a srodstvo potpunog usvojenja sa srodstvom po krvi.“ Za ovu su formulaciju neki autori smatrali da bi se njenim ekstenzivnim tumačenjem i povezivanjem s priznavanjem imovinskopravnih učinaka izvanbračnih zajednica u obiteljskom pravu, možda mogao izvesti i zaključak da pojam „supružnik“ u kasnijim odredbama obuhvaća i bračnog i izvanbračnog suprugu (Vidi: Softić Kadenić, D., *Novo nasljedno pravo u entitetima Bosne i Hercegovine* de lege lata i de lege ferenda, Nova pravna revija, Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, br. 2., 2011., str. 44.), ali ovo mišljenje nije zaživjelo u pravnoj teoriji i sudskoj praksi. Vidi: Softić Kadenić, D., *Nasljeđivanje i planiranje za slučaj smrti po mjeri savremene porodice*, Zbornik radova, Osmi međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, „Porodično pravo u eri globalizacije“, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2020., str. 253.-271., Krešić, B., Omerdić, Dž., *Izjednačavanje prava vanbračnih i bračnih partnera – analiza presude ustavnog suda Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova, Šesti međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, „Imovinskopravni aspekti porodičnih odnosa“, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2018., str. 268.-301.

50 Zakon o nasljeđivanju "Službeni list Crne Gore, broj 74/2008" od 05.12.2008., (dalje: ZNCG). Vidi *infra*, 3.3.1.

51 Zakon o nasljeđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 80/14 i 32/19 – odluka US, dalje: ZNFBiH). Vidi *infra*, 3.3.1.

52 Zakon o nasljeđivanju Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Sl. glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 36/2017., dalje: ZNBDBiH). Vidi *infra*, 3.3.1.

53 Vidi *infra*, 3.3.1. i 3.3.2.

različitog spola, što vrijedi za Bugarsku,⁵⁴ Estoniju,⁵⁵ Latviju,⁵⁶ Litvu,⁵⁷ Poljsku,⁵⁸ Rumunjsku⁵⁹ i Slovačku.⁶⁰

De facto zajednice također ne daju temelj za zakonsko nasljeđivanje u nizu europskih država u kojima su osim braka osoba različitog spola, pravno priznati i brakovi osoba istoga spola kao i registrirana partnerstva osoba različitog i/ili istog spola. U njima su u nasljednom pravu izjednačeni bračni drugovi i registrirani partneri, dok nadživjeli partneri iz *de facto* zajednica nemaju zakonsko pravo na nasljeđivanje i mogu naslijediti isključivo kao oporučni nasljednici. Takvo izjednačavanje nasljednopravnog statusa bračnih drugova i registriranih partnera, uz nepriznavanje nasljednopravnih učinaka neformalnim zajednicama prisutno je u nizu europskih država: Danskoj,⁶¹ Finskoj,⁶² Švedskoj,⁶³ Češkoj,⁶⁴ Njemačkoj,⁶⁵

54 Sabrinova, D., Bulgaria, u: National Reports, str. 51.

55 Liin, S., Estonia, u: National Reports, str. 206.

56 Vidi: Allegranti, I., Latvia, u: National Reports, str. 396.

57 Chochrin, T., Lithuania, u: National Reports, str. 421.

58 Wasik, M., Poland, u: National Reports, str. 510.

59 Irinescu, L., Romania, u: National Reports, str. 554.

60 Pavelkova, B., Slovakia, u: National Reports, str. 574.

61 U Danskoj još od 1989. godine postoji mogućnost registriranja partnerstva osoba istoga spola, a od 2012. one mogu zaključiti i brak. Registrirani partneri mogu zatražiti konverziju svog partnerstva u brak, a nova partnerstva više nije moguće registrirati. Garetto, R., Zordan, S., Quacquarelli, P., Giobbi, M., Russo, G., Bonanno, V., Di Benedetto, G., *Denmark*, u: National Reports, str. 162.-163.

62 U Finskoj je dopušten brak osoba istoga spola, kao i registrirana partnerstva osoba različitog i istog spola. Registrirani partneri imaju ista nasljedna prava kao i bračni drugovi. Mikkola, T., *Finland*, u: National Reports, str. 223. i 228.-229.

63 Registrirano partnerstvo partneri istoga spola mogli su u Švedskoj registrirati od 1995. do 2009. godine od kada mogu zaključiti brak, a ranije registrirani partneri mogu tražiti konverziju partnerstva u brak. Mägi, E., Quacquarelli, P., Thorslund, S., Nordlund, L., Di Benedetto, G., Bonanno, V., *Sweden*, u: National Reports, str. 659.

64 U Češkoj su registrirana partnerstva, prema zakonu iz 2016. godine, namijenjena isključivo partnerima istoga spola. Partneri iz registriranih partnerstava u nasljednom pravu izjednačeni su s bračnim drugovima, te u prvom nasljednom redu ostavinu dijele na jednake dijelove s djecom ostavitelja. Králičková, Z., Kornel, M., Zavadilová, L., *Czechia*, u: National Reports, str. 139., 151.

65 U Njemačkoj nakon ozakonjenja njihovog braka 2017. godine, partneri istoga spola više ne mogu registrirati svoja partnerstva. Registrirani partneri i bračni drugovi imaju ista nasljedna prava, a njihov zakonski dio iznosi jednu četvrtinu ostavine ako nasljeđuju s potomcima ostavitelja te jednu polovicu ako nasljeđuju sa srodnicima drugog nasljednog reda ili djedovima i bakama. Pertot, T., *Germany*, u: National Reports, str. 263., 277.-278.

Grčkoj,⁶⁶ Mađarskoj,⁶⁷ Luxembourg,⁶⁸ Malti,⁶⁹ Nizozemskoj,⁷⁰ Portugalu.⁷¹

U Francuskoj⁷² i Belgiji⁷³ u kojima i brak i registrirana partnerstva mogu zaključiti kako osobe različitog, tako i osobe istoga spola, čak ni registrirani partneri nisu u nasljednom pravu izjednačeni s bračnim drugovima, te mogu naslijediti samo kao oporučni nasljednici. U Italiji se nadživjelim partnerima iz *de facto* zajednica, od sredine 2016. godine priznaju određena ograničena prava, ali ne i pravo nasljeđivanja preminulog partnera.⁷⁴

3.3. Pravni sustavi koji *de facto* zajednicama priznaju nasljednopravne učinke

3.3.1. Poredbeno pravo

U Sloveniji su izvanbračni drugovi u pogledu zakonskog nasljeđivanja izjednačeni s bračnima još od sedamdesetih godina prošlog stoljeća kada je nakon ustavnih reformi u tadašnjoj državi ona donijela svoj zakon o nasljeđivanju.⁷⁵ U pogledu izjednačavanja učinaka formalnih i neformalnih zajednica osoba različitog i istog spola usvojeno je isto pravilo kao i u hrvatskom pravu. Istospolni partner iz registrirane zajednice⁷⁶ ima isti nasljednopravni položaj kao bračni drug, a onaj iz

66 I u Grčkoj brak mogu zaključiti samo osobe različitog spola, a registrirana partnerstva osobe različitog i istoga spola. Registrirani partner ima isti nasljednopravni položaj kao i bračni drug, te može biti pozvan na nasljeđivanje s nasljednicima prvog nasljednog reda (kada dobiva četvrtinu ostavine), drugog nasljednog reda (kada dobiva trećinu), trećeg i četvrtog nasljednog reda (kada dobiva polovinu), dok u petom dobiva čitavu ostavinu. Koumpli, V., Marazopoulou, V., *Greece*, u: National Reports, str. 289.- 299.

67 Bračni drug/registirani partner, kada nasljeđuje s djecom ostavitelja, oni nasljeđuju u jednakim dijelovima, a on ima i pravo plodouživanja obiteljskog doma koji je koristio s preminulim, zajedno s namještajem i opremom. Kada nasljeđuje s roditeljima ostavitelja, bračni drug nasljeđuje obiteljski dom koji je koristio zajedno s ostaviteljem i polovicu preostale imovine, dok roditelji dijele preostalu polovicu. Župan, M., Drinóczi, T., Márton, M., Vihart, A., *Hungary*, u: National Reports, str. 330.-331.

68 U Luxemburgu su od 1. siječnja 2015. godine i brak i registrirana partnerstva dostupna parovima različitog i istoga spola, a u nasljednom su pravu registrirani partneri izjednačeni s bračnima. Bračni drug/registirani partner kao zakonski nasljednik, ako ostavitelj nema potomaka nasljeđuje cijelu ostavinu, a ako ostavitelj ima potomke, može izabrati plodouživanje čitave ostavine ili vlasništvo jedne četvrtine ostavine. Cazorla Gonzales, M. J., *Luxembourg*, u: National Reports, str. 447.-450.

69 Vidi: Maccari, M. V., *Malta*, u: National Reports, str. 472.

70 U Nizozemskoj bračni drug, odnosno registrirani partner kao zakonski nasljednik nasljeđuje sa potomcima, na jednake dijelove. Međutim, on nasljeđuje stvari koje čine ostavinu dok djeca nasljeđuju novčanu tražbinu prema njemu, u visini vrijednosti svog nasljednog dijela. Reijnen, T. F. H.; Schols, F. W. J. M., *The Netherlands*, u: National Reports, str. 499-500.

71 Espin, I., *Portugal*, u: National Reports, str. 540.

72 U Francuskoj su do 2013. godine brak mogle zaključiti samo osobe različitoga spola dok su registrirani partnerstvo mogli i parovi različitoga i oni istoga spola. Maccari, M. V., *France*, u: National Reports, str. 239.

73 Vidi: Maccari, M. V., Pertot T., *Belgium*, u: National Reports, str. 38.

74 Garetto, R., Giobbi, M., Magni, A., Pertot, T., Sgubin, E., Maccari, M. V., *Italy*, u: National Reports, str. 375.-376.

75 Zakon o dedovanju (Uradni list SRS, br. 15/76 od 4. 6. 1976).

Sve su tadašnje republike i pokrajine, osim Hrvatske, iskoristile novu zakonodavnu nadležnost za područje nasljednopravnih odnosa i donijele svoje zakone o nasljeđivanju u razdoblju od 1973. do 1980., dok je Hrvatska samo preuzela bivši savezni Zakon o nasljeđivanju (Sl. l. FNRJ, br. 20/1955., pročišćeni tekst u br. 42/65.). uz dopunu odredbama o međunarodnoj oporuci. Klarić, Vedriš, *ibid.*, str. 703.

76 Zakon o partnerski zvezi (Uradni list RS, br. 33/16) regulira formalne (partnerske zvezi, definira

de facto zajednice kao izvanbračni drug, a budući da su u nasljeđivanju izvanbračni drugovi izjednačeni s bračnim, svi imaju jednak nasljednopravni položaj. Nadživjeli partner (bez obzira na vrstu zajednice) nasljeđuje s djecom ostavitelja na jednake dijelove, a ako ostavitelj nema djece, nasljeđuje s nasljednicima drugog nasljednog reda (s roditeljima i/ili braćom i sestrama ostavitelja, odnosno njihovim potomcima) kada dobiva polovicu ostavine. Ima status nužnog nasljednika i njegov nužni dio iznosi pola zakonskog dijela.⁷⁷ U odnosu na hrvatsko pravo, u Sloveniji je nadživjeli partner (bez obzira na oblik zajednice) u nešto nepovoljnijem položaju kada nasljeđuje u drugom nasljednom redu (jer se primjenjuje načelo predstavljanja, što je do 2003. godine bio slučaj i u nasljednom pravu Republike Hrvatske).⁷⁸ U slovenskoj se pravnoj teoriji upozorava na mišljenja da je ovakvim potpunim izjednačavanjem zakonodavac možda otišao i predaleko, tj. da se država previše umiješala u privatne odnose pojedinaca.⁷⁹ Ističe se da, s obzirom na interese koje izvanbračni drugovi u njima ostvaruju, treba razlikovati različite izvanbračne zajednice (one koje su zamjena za brak, one koje su „pokus“ za brak i izvanbračne zajednice starijih osoba), jer one zahtijevaju različitu pravnu regulaciju i stupanj pravne zaštite.⁸⁰

U nasljednom pravu Federacije Bosne i Hercegovine⁸¹ izvanbračni je drug također izjednačen s bračnim, a dopušteno je i da ugovor o nasljeđivanju bude zaključen s izvanbračnim drugom (čl. 126. st. 2. ZNFBiH), tako da je i u ugovornom pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim.⁸² Za uvrštavanje izvanbračnog druga u krug zakonskih nasljednika i uvođenje mogućnosti zaključenja ugovora o nasljeđivanju između bračnih i izvanbračnih drugova ističe se da je imalo za cilj jačanje njihove pozicije u odnosu na nasljednike drugog nasljednog reda.⁸³ I u Brčko distriktu BiH zakonom su izričito izjednačeni bračni i izvanbračni drugovi.⁸⁴ Budući da u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH nisu regulirane istospolne zajednice i priznati njihovi pravni učinci, partneri iz tih zajednica mogu naslijediti isključivo kao oporučni nasljednici.

I u Crnoj Gori su u nasljeđivanju izjednačeni izvanbračni i bračni drug.⁸⁵ Izvanbračna se zajednica definira kao životna zajednica žene i muškarca koja je trajala duže vremena i u kojoj nije bilo smetnji za zaključenje punovažnog braka, a koja je prestala smrću ostavitelja (čl. 9. st. 3. ZNCG). Od 2020. godine u Crnoj

ih u čl. 2.) i neformalne zajednice (nesklenjene partnerske zvezi, definira ih u čl. 3.) života osoba istoga spola.

⁷⁷ Vidi više: Dougan, F., *Slovenia*, u: National Reports, str. 602.- 603.

⁷⁸ Vidi *infra*, 3.3.2.

⁷⁹ Vidi: Žnidaršič Skubic, V., *op. cit.*, str. 123.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 125.

⁸¹ ZNFBiH, članak 9.: (1) Na osnovu zakona ostavitelja nasljeđuje i njegov vanbračni partner koji je u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim. (2) Vanbračnom zajednicom u smislu ovog zakona smatra se zajednica života žene i muškarca u skladu s odredbama zakona koji uređuje porodične odnose, a koja je prestala ostaviteljevom smrću.

⁸² Vidi više: Bikić, E., Suljević, S., *Nasljedno pravo*, Planjax komerc, Tešanj, 2014., str. 59., 67-69.

⁸³ Softić Kadenić, (2011.) *op. cit.*, str. 44.

⁸⁴ ZNBDBiH, članak 9.: (1) Na osnovu zakona ostavioca nasljeđuje i njegov vanbračni partner koji je u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim. (2) Vanbračnom zajednicom u smislu ovog zakona smatra se zajednica života žene i muškarca u skladu s odredbama zakona koji uređuje porodične odnose, a koja je prestala ostaviočevom smrću.

⁸⁵ Vidi čl. 9. st. 2. ZNCG.

Gori je regulirano i životno partnerstvo osoba istoga spola.⁸⁶ ZŽPCG uređuje samo registrirano partnerstvo koje u čl. 2. definira kao „zakonom uređenu zajednicu života dva lica istog spola zaključenu pred nadležnim organom“. Partner je u pravu nasljeđivanja izjednačen sa bračnim supružnikom (čl. 66. ZŽPCG). Neformalna životna partnerstva nisu regulirana i partneri iz neregistriranih zajednica, dakle, mogu naslijediti isključivo na temelju oporuke.

U Austriji su u pravu nasljeđivanja izjednačeni bračni drugovi i registrirani partneri (od 1. siječnja 2019. godine i brak i registrirana partnerstva mogu zaključiti osobe različitog i istog spola).⁸⁷ Kao zakonski nasljednik nadživjeli bračni drug/registrirani partner nasljeđuje trećinu ostavine ukoliko postoje nasljednici prvog nasljednog reda (potomci ostavitelja), a dvije trećine ukoliko dijeli ostavinu s roditeljima ostavitelja.⁸⁸ Bračni drugovi/registrirani partneri mogu sastaviti zajedničku oporuku, a mogu i zaključiti ugovor o nasljeđivanju (§ 1249 ABGB). Nužni dio bračnog druga/registriranog partnera iznosi jednu polovicu njegova zakonskog dijela (§ 759 ABGB). Budući da prema austrijskom pravu stanovi mogu biti u suvlasništvu najviše dviju fizičkih osoba,⁸⁹ u slučaju smrti jedne od njih, suvlasnički dio preživjelog suvlasnika se povećava (§ 14 WEG), što se odnosi i na neregistrirane partnere. Od 2015. godine i neregistrirani partneri, ukoliko je njihova zajednica trajala najmanje tri godine, imaju zakonsko pravo nasljeđivanja, ali samo ako nema drugih zakonskih nasljednika (§ 759 ABGB). Priznato im je i posebno pravo nastavka korištenja obiteljskog doma i pripadajućih mu pokretnina, ali ograničenog trajanja od jedne godine od smrti ostavitelja (§ 745 ABGB), dok ovo pravo bračnih drugova i registriranih partnera nema vremensko ograničenje.⁹⁰ Za austrijsko pravo je, dakle, moguće zaključiti da *de facto* zajednici, ukoliko je trajala najmanje tri godine daje određene ograničene nasljednopravne učinke.

3.3.2. *De facto* zajednice u hrvatskom nasljednom pravu

U hrvatskom nasljednom pravu, kroz sve faze njegova razvoja, bračna je veza jaka osnova zakonskog nasljeđivanja i bračni je drug zakonski nasljednik prvog zakonskog nasljednog reda, zajedno s ostaviteljevom djecom prvi pozvan na nasljeđivanje.⁹¹ To je u skladu s načelom obiteljske pripadnosti⁹² na kojem se temelji zakonsko nasljeđivanje u Republici Hrvatskoj. Nastavak egzistencije ostavitelja kroz osobu njegova nasljednika,⁹³ u većoj se mjeri ostvaruje u tzv. vertikalnom

86 Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola, "Službeni list Crne Gore, broj 67/2020" od 07.07.2020. (dalje: ZŽPCG).

87 Do tada su brak mogle zaključiti samo osobe različitog spola, a registrirana partnerstva samo osobe istoga spola. Vidi: Perot, T., *Austria*, u: National Reports, str. 3.-4.

88 Prava bračnog druga su 2015. godine ojačana, jer ukoliko nema ostaviteljevih potomaka, ostavinu dijeli samo s roditeljima, a ako je jedan roditelj umro prije ostavitelja, njegov dio pripada bračnom drugu. Ibid., str. 17.

89 To propisuje Wohnungseigentumsgesetz (WEG) iz 2002. godine.

90 Ibid., str. 15.

91 Članak 9. ZN:

„(1) Ostavitelja nasljeđuju prije svih njegova djeca i njegov bračni drug.

(2) Osobe iz stavka 1. ovoga članka nasljeđuju na jednake dijelove.“

92 O načelima zakonskog nasljeđivanja vidi više: Gavella, N., *Nasljedno pravo*, Informator, Zagreb, 1990., str. 112. i Klarić, Vedriš, *op. cit.*, str. 724.-727.

93 O personalističkom učenju o pravnom karakteru nasljeđivanja vidi: Gavella, *op. cit.*, str. 2.

nasljednom pravu koje favorizira djecu i potomke ostavitelja, nego u horizontalnom nasljednom pravu u kojem je jača pozicija bračnog odnosno izvanbračnog druga, zato što je ta, nastavljena egzistencija očekivano dužeg trajanja. Budući da je u Europi prisutan trend prelaska na horizontalno nasljedno pravo, sve je naglašenija doktrina imovinskog karaktera nasljeđivanja, prema kojoj nasljeđivanje ne predstavlja ništa više od stjecanja imovine ostavitelja.⁹⁴

Zakonom o nasljeđivanju iz 2003. godine izvanbračni je drug u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim drugom (čl. 8. st. 2. ZN).⁹⁵ Ovo je izjednačavanje u hrvatskoj pravnoj teoriji ocijenjeno kao izraz potrebe vremena, jer obitelj kao temeljna jedinica društva doživljava promjene i različiti oblici faktičnih životnih zajednica traže uvažavanje na području prava.⁹⁶ Istim je zakonom dodatno ojačana pozicija bračnog (i izvanbračnog) druga (a nakon donošenja ZZP⁹⁷ to vrijedi i za životnog i neformalnog životnog partnera) u odnosu na braću i sestre ostavitelja (i njihove potomke) kao nasljednike drugog nasljednog reda.

Na nasljeđivanje životnog partnera na odgovarajući način se primjenjuju odredbe zakona kojima je uređeno pravo nasljeđivanja (ZN-a i drugih važećih propisa koji sadrže norme nasljednog karaktera), pri čemu je životni partner u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim drugom, a djeca nad kojom ima partnersku skrb izjednačena s njegovom djecom (čl. 55. ZZP). Neformalno životno partnerstvo u području nasljeđivanja stvara iste učinke priznate izvanbračnoj zajednici (čl. 4. st. 2. ZZP).⁹⁸ Dakle, ZZP je u nasljeđivanju životnog partnera izjednačio s bračnim drugom, a neformalnog životnog partnera s izvanbračnim drugom. Budući da su prema ZN-u bračni i izvanbračni drugovi izričito izjednačeni⁹⁹ bez obzira na vrstu zajednice (brak ili izvanbračna zajednica, životno partnerstvo ili neformalno životno partnerstvo), nadživjeli bračni/izvanbračni drugovi i životni partneri/neformalni životni partneri imaju, barem na normativnoj razini, jednak nasljednopravni položaj.

Zakonodavac je isključio primjenu načela predstavljanja u drugom nasljednom redu kada se u njemu nalazi bračni ili izvanbračni drug, što od 2014. godine vrijedi i za životnog i neformalnog životnog partnera. Zato u slučaju da su oba roditelja umrla prije ostavitelja, bračni/izvanbračni drug/životni partner/neformalni životni partner u drugom nasljednom redu nasljeđuje kao jedini nasljednik i ne dijeli ostavinu s

94 *Ibid.*, str. 4.

95 „Na temelju zakona ostavitelja nasljeđuje i njegov izvanbračni drug koji je u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim. Izvanbračnom zajednicom u smislu ovoga Zakona smatra se životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja je trajala dulje vrijeme a prestala ostaviteljevom smrću, pod uvjetom da su bile ispunjene pretpostavke koje se traže za valjanost braka“ (čl. 8. st. 2. ZN).

96 Vidi npr. Belaj, Čulo, *op. cit.*, str. 122.

97 Ranije važeći ZIZ kao pravne učinke tih zajednica priznavao je samo pravo na uzdržavanje, pravo na stjecanje i uređivanje međusobnih odnosa u svezi imovine te pravo na međusobno pomaganje (čl. 4. ZIZ).

98 „Neformalno životno partnerstvo u području nasljeđivanja, poreznog sustava, mirovinskog osiguranja, sustava socijalne skrbi, obveznog zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite, prava i obveza iz radnih odnosa, pristupa javnim i tržišnim uslugama te javnopravnog položaja stvara iste učinke, koji su posebnim propisima kojima se uređuju ta područja, priznati izvanbračnoj zajednici“ (čl. 4. st. 2. ZZP).

99 „Na temelju zakona ostavitelja nasljeđuje i njegov izvanbračni drug koji je u pravu nasljeđivanja izjednačen s bračnim. Izvanbračnom zajednicom u smislu ovoga Zakona smatra se životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja je trajala dulje vrijeme a prestala ostaviteljevom smrću, pod uvjetom da su bile ispunjene pretpostavke koje se traže za valjanost braka“ (čl. 8. st. 2. ZN).

braćom i sestrama ostavitelja i/ili njihovim potomcima.¹⁰⁰ Oni su apsolutni nužni nasljednici svojih (izvan)bračnih drugova i životnih partnera (čl. 69. st. 1. ZN), a njihov nužni dio iznosi polovicu njihova zakonskog dijela (čl. 70. st. 3. ZN).

Budući da prema ZN-u izvanbračni drug nema pravo na nasljedstvo ako je njegova zajednica života s ostaviteljem bila trajno prestala (čl. 25. st. 3. ZN) i neformalni životni partner u slučaju trajnog prestanka te zajednice prije smrti ostavitelja gubi pravo na nasljedstvo. Svakako treba upozoriti na problem dokazivanja trajnog prestanka neformalne zajednice, odnosno teret dokaza te činjenice. Ako je nadživjeli izvanbračni drug ili neformalni životni partner dokazao kada je njegova životna zajednica s ostaviteljem bila započela, smatramo da bi teret dokazivanja njena prestanka trebao pasti na onoga koji to tvrdi. Osim samog prestanka, potrebno je dokazati i trajnost istog, što svakako može biti posebno sporno. Svakako smatramo da privremeni, kraći prekidi zajednice ne bi trebali dovesti do gubitka prava na nasljeđivanje, ali teško je dokazati takav njihov karakter kada ostavitelj umre tijekom takvog prekida.

Na izvanbračnog se druga i životne partnere primjenjuju i sve odredbe ZN-a kojima se posebno reguliraju pojedina pitanja koja se izričito odnose na bračne drugove. To su odredbe o tome da ne mogu biti svjedoci oporuke (čl. 35. ZN), o ništetnosti odredbi oporuke kojima bi im bilo nešto ostavljeno kada se kao službena osoba ili svjedok oporuke javlja njihov izvanbračni drug ili životni partner (čl. 36. ZN, čl. 40. ZN), odredbe kojima im se osigurava zadržavanje pojedinih prava prilikom ustupa i raspodjele imovine za života ostavitelja (čl. 110. i 111. ZN), opozivu tog ugovora (čl. 114.-115. ZN), odredbe o odricanju od nasljedstva (čl. 130. i 134. ZN) i o razlogu isključenja nužnih nasljednika (čl. 85. st. 2. ZN).

3.4. Mogući razlozi izostanka izjednačavanja formalnih i neformalnih zajednica u poredbenom nasljednom pravu

U poredbenom pravu, osim u Sloveniji, Federaciji Bosne i Hercegovine, Brčko distriktu BiH i Crnoj Gori, u istraživanjem obuhvaćenim pravnim sustavima ne nalazimo na ovakav pristup zakonodavca, odnosno potpuno izjednačavanje formalnih i neformalnih zajednica s obzirom na njihove nasljednopravne učinke. Nasljedno pravo je, kako iz prikaza poredbenopravnih rješenja možemo zaključiti, zapravo među zadnjim područjima u kojima dolazi do priznavanja učinaka neformalnih zajednica. I oni učinci koji se priznaju ograničeni su na neka posebna prava, ograničenog trajanja i daleko su od izjednačavanja s nasljednopravnim učincima formalnih zajednica (braka i registriranih partnerstava).

¹⁰⁰ Članak 11. ZN:

„(1) Ostavitelja koji nije ostavio potomke nasljeđuju njegovi roditelji i njegov bračni drug.

(2) Ostaviteljevi roditelji nasljeđuju jednu polovicu ostavine na jednake dijelove, a drugu polovicu ostavine nasljeđuje ostaviteljev bračni drug.

(3) Ako su oba roditelja umrla prije ostavitelja, bračni drug nasljeđuje cijelu ostavinu.

(4) Ako iza ostavitelja nije ostao bračni drug, ostaviteljevi roditelji nasljeđuju cijelu ostavinu na jednake dijelove.

(5) Ako je jedan ostaviteljev roditelj umro prije ostavitelja, dio ostavine koji bi mu pripao da je nadživio ostavitelja nasljeđuje drugi roditelj.“

Jedan od razloga tomu je svakako mogućnost da ukoliko to žele, partneri iz neformalnih zajednica mogu svojim raspolaganjima postići željene učinke i izvan zakonskog nasljeđivanja (oporukom i različitim ugovornim raspolaganjima *inter vivos* i *mortis causa*). Za razliku od nasljednopravnih, drugi učinci takvih zajednica teško su ostvarivi bez njihova izričitog normativnog uređenja. Osim toga, bitna je karakteristika većine drugih učinaka (osim obiteljskopравnih) što se ostvaruju u pravilu prema državi (radna i socijalna prava, porezne olakšice, prava iz zdravstvenog osiguranja i sl.), dok se onim nasljednopravnim zadire u prava drugih potencijalnih nasljednika.

Zakonska nasljednopravna pozicija bračnog druga je značajno osnažena u odnosu na njegove bliske srodnike i zakonodavci se ustručavaju takvu poziciju priznati i partnerima iz neformalnih zajednica, svjesni mogućih zloupotreba koje su posljedica upravo neformalnosti takvih zajednica. Tome u prilog govori i trend izjednačavanja nasljednopravnih učinaka braka i registriranih zajednica (prisutan u većini država članica EU), dostupnih i parovima različitog i istoga spola. Zakonodavci uglavnom traže barem neki minimum forme (registriranja),¹⁰¹ da bi partneri bili kao zakonski nasljednici izjednačeni s bračnim drugovima, dok u nekima registracijom mogu postići neke pravne učinke ali ne i one nasljednopravne.

Potpuno izjednačavanje formalnih i neformalnih zajednica u nasljednom pravu zapravo je samo odraz preuzete uloge države kao zaštitnika „slabije strane“ u neformalnoj zajednici i to uglavnom samo na normativnoj razini. Teškoće s kojima se nadživjeli izvanbračni drug¹⁰² susreće pri dokazivanju tog svog statusa, nisu zanemarive. Dapače, budući da je ostavitelj umro, a jedini uz njega u potpunosti zna (i može posvjedočiti) karakter njihova odnosa i sve činjenice bitne da bi njihova zajednica proizvodila nasljednopravne učinke, izvanbračni se drug ponekad nalazi pred zaista složenim zadatkom, o čemu svjedoči bogata sudska praksa (dugogodišnjeg sporenja). Dokazivanje statusa neformalnog životnog partnera može, očekivano, biti samo još i teže. Budući da se radi o zajednici života osoba istoga spola, u sredinama u kojima se još uvijek na njih ne gleda s odobravanjem, takvi partneri često javno ne iskazuju znakove svoje naklonosti, odnosno „prema van“ se ne ponašaju na način na koji se ponašaju heteroseksualni parovi. Često ni članovi uže obitelji osoba u takvim zajednicama nisu upoznati s prirodom tih odnosa. Zato će ovdje najčešće izostajati oni „klasični“ elementi kojima se pokazuje da je zajednica po svojoj prirodi takva da je život u njoj sadržajno izjednačen s onim u braku, što će kao posljedicu imati otežano dokazivanje njena postojanja.

4. Dokazivanje *de facto* zajednica kao temelja za status zakonskog nasljednika u Republici Hrvatskoj u sudskoj praksi

Problem dokazivanja postojanja izvanbračne zajednice da bi se ostvarili njeni pravno priznati učinci, svakako posebno dolazi do izražaja u nasljednom pravu jer je ovdje jedan od sudionika umro i ne može sudjelovati u dokazivanju ili osporavanju

101 Najopćenitije i pojednostavljeno govoreći, za ostvarivanje nekih pravnih učinaka braka ponekad je potreban samo „potpis“ pred nadležnim tijelom.

102 Za sada u sudskoj praksi ne nalazimo slučajeve gdje je to bio neformalni životni partner, ali se sasvim sigurno i oni mogu uskoro očekivati.

njenog postojanja. U pravnoj je teoriji oko dokazivanja postojanja izvanbračne zajednice u ostavinskom postupku u početku bilo nekih dvojbi. Neki su autori smatrali da svoje svojstvo izvanbračnog druga osoba može dokazivati samo pravomoćnom presudom donesenom u parničnom postupku kojom je sud utvrdio postojanje izvanbračne zajednice u času smrti ostavitelja,¹⁰³ dok su drugi držali da je upućivanje u parnicu potrebno samo u slučaju spora, odnosno kada netko osporava taj status osobi koja tvrdi da je izvanbračni drug ostavitelja,¹⁰⁴ što je pristup koji je zaživio u postupanju ostavinskih sudova, odnosno javnih bilježnika kao njihovih povjerenika. „Kada postoji spor između nasljednika o tome da li je jedna od nasljednica bila izvanbračna supruga ostavitelja, pa time i stekla zakonsko pravo nasljeđivanja ostavitelja, tada će sud uputiti upravo osobu koja tvrdi da je bila izvanbračna supruga ostavitelja u parnicu da isto i dokaže.“¹⁰⁵ Kada uspije dokazati da „je bio izvanbračni drug ostavitelja, tada se pri utvrđenju rodoslovlja odnosno primjene određenog nasljednog reda uzima da je taj nasljednik bio kao bračni drug ostavitelja, te mu se stoga i uručuje ostavinska imovina, a ujedno njegovo legitimiranje kao zakonskog nasljednika unutar određenog nasljednog reda isključuje pozivanje na nasljedstvo zakonske nasljednike iz idućih nasljednih redova.“¹⁰⁶

Ovdje se, smatramo, ipak nameće pitanje ostavlja li ovakvo procesno rješenje zapravo mogućnosti zloupotreba. Javni bilježnik (sud) ako u određenom slučaju zaključi da mu se taj status ne čini uvjerljivim, odnosno posumnja u njega iako ga nitko ne osporava, nema mogućnost upućivanja na dokazivanje istog pred sudom. Drugim riječima, postavlja se pitanje kako spriječiti učinak tzv. „fiktivnih izvanbračnih zajednica“ u slučaju sumnje na dogovor nasljednika o tome da se nekoga „prikaže“ kao izvanbračnog druga da bi se ostvarila nepripadajuća korist (najčešće mirovina).¹⁰⁷

U sudskoj se praksi kao sporno javilo pitanje koje pretpostavke treba dokazivati izvanbračni drug koji je u ostavinskom postupku upućen u parnicu – pretpostavke postojanja izvanbračne zajednice iz ObZ-a ili one iz ZN-a, s obzirom da se ne radi o istim pretpostavkama.¹⁰⁸ Tako nalazimo i odluke da je „jasno da ZN postrožuje pretpostavke za stjecanje pravnog statusa nasljednika izvanbračnog druga u odnosu na njegov obiteljsko-pravni status glede prava uzdržavanja i podjele stečevine. (...) pogrešan materijalno-pravni pristup prvostupanjskog suda, koji (...) svoje stajalište zasniva na odredbi čl. 3. ObZ-a no bez navođenja razloga zbog čega je ocijenio mjerodavnom odredbu Obiteljskog zakona, a ne Zakona o nasljeđivanju, posljedično čemu je i činjenično stanje nepotpuno utvrđeno jer dokazni postupak nije koncentriran na utvrđivanje ispunjenja pretpostavaka iz odredbe čl. 8. stav. 2. ZN-a – da li je u konkretnom slučaju izvanbračna zajednica prestala smrću pok. Z., da li je pravnom standardu o trajanju izvanbračne zajednice kroz „dulje vrijeme“ u konkretnom slučaju udovoljeno te da li bi u konkretnom slučaju bile

103 Josipović, T., *Nasljeđivanje na temelju zakona*, u: Crnić, J. et al., *Novo nasljednopravno uređenje*, Narodne novine, Zagreb, 2003., str. 46.

104 Vidi Lucić, N., *Dokazivanje...*, cit., str. 102., fn. 23. i 24.

105 Sentenca, Županijski sud u Rijeci, Gž 2656/2019-2, od 11. prosinca, 2019.

106 Sentenca, Županijski sud u Osijeku, Gž 3528/2019-2 od 13. prosinca, 2019.

107 O fiktivnim izvanbračnim zajednicama vidi *supra*, 2.1.

108 O problemu odnosa ObZ i ZN vidi *supra*, 2.1. i 3.3.2.

ispunjene pretpostavke za valjanost braka prema odredbama ObZ-a.¹⁰⁹ Vrhovni je sud, međutim, zauzeo mišljenje da se te pretpostavke trebaju „kombinirati“: „U konkretnom slučaju tužiteljica i ostavitelj nisu imali zajedničko dijete, te je pravilan zaključak nižestupanijskih sudova da se izvanbračna zajednica u smislu odredbe čl. 8. st. 2. ZN koja daje pravo na nasljeđivanje treba tumačiti u kombinaciji sa odredbom čl. 3. OZ, odnosno da najmanje trajanje izvanbračne zajednice mora biti tri godine između neudane žene i neoženjenog muškarca ukoliko u toj zajednici nije rođeno njihovo zajedničko dijete.(...) Ovaj sud ne prihvaća pravno stajalište da bi ZN kao *lex specialis* u odnosu na trajanje izvanbračne zajednice trebalo tumačiti da ta zajednica koja je trajala dulje vrijeme može biti i ispod minimuma od tri godine propisanog u OZ. Potpuno bi bilo neprihvatljivo da se prava izvanbračne supruge ili supruga u odnosu na bračnu stečevinu procjenjuju po jednom kriteriju a u odnosu na nasljeđivanje po drugom kriteriju. Na taj način došlo bi do nejednakosti kod stjecanja prava u odnosu na nasljeđivanje prema imovini stečenoj za vrijeme izvanbračne zajednice a što je neprihvatljivo. Dakle, pravno je shvaćanje ovoga suda da se u smislu odredbe čl. 8. st. 2. ZN izvanbračnom zajednicom koja je trajala dulje vrijeme smatra ona koja je trajala najmanje tri godine u smislu odredbe čl. 3. OZ.”¹¹⁰ Nešto ranije, isti je sud bio zauzeto suprotno mišljenje, da ObZ ne određuje pojam izvanbračne zajednice koji bi se morao primjenjivati i u drugim odnosima koji nisu njime regulirani.¹¹¹

Zajednički život je jedan od elemenata koji ukazuje na moguće postojanje izvanbračne zajednice, ali nije nužan život na istoj adresi, jer je „bitno da se radi o zajednici u smislu emotivne i ekonomske zajednice, dok činjenica da su drugovi izvanbračne zajednice živjeli odvojeno nije od odlučnog značenja.“¹¹² Čak ni život u različitim državama nije prepreka postojanju izvanbračne zajednice, kad je „(...) tužiteljica dokazala da je između nje i D. R. postojala čvrsta emocionalna i ekonomska povezanost pa, iako nisu živjeli na istoj adresi, utvrdili su postojanje izvanbračne zajednice između njih u trajanju od 2005. pa sve do smrti D. R., te je, pozivom na odredbu čl. 3. ObZ tužbeni zahtjev prihvaćen.“¹¹³

Nadalje, „...osim potrebnog trajanja, koje razdoblje je zakonski normirano, za priznanje učinaka izvanbračne zajednice potrebno da niti jedan od partnera u razdoblju trajanja te zajednice nije bio u braku, da je među njima postojala trajnija zajednica

109 Županijski sud u Varaždinu, Gž 2395/11-2, od 04. svibnja 2011.

110 VSRH, Rev 783/2010-2 od 25. srpnja 2012.

111 Vidi: VSRH, Rev, 796/2008-2 od 27. siječnja 2010.

112 Sentenca, Županijski sud u Varaždinu, Gž, 2253/13-3, od 18. veljače, 2014.

113 U ovom je slučaju utvrđeno „- da su tužiteljica i D. R. započeli emocionalnu vezu 2005., - da su oba partnera bili razvedeni te su imali djecu iz ranijih brakova, - da tijekom trajanja te veze partneri nisu živjeli na istim adresama, jer je D. R. živio u Đ., a tužiteljica u M., međutim, da su se isti često međusobno posjećivali, u prosjeku jednom u dva mjeseca, kojom prilikom su preko vikenda ili u kontinuitetu po mjesec i više dana živjeli zajedno u istom domaćinstvu, bilo da se radilo o stanu tužiteljice ili kući D. R. te da su svake godine zajedno ljetovali, - da je tužiteljica novčano pomagala D. R., (...) na način da mu je često slala novac iz Njemačke, kupovala mu drva za ogrjev i druge potrepštine, a isključivo je financirala njihova ljetovanja,- da se tužiteljica brinula o održavanju kuće u Đ. u kojoj je živio D. R. sam, nakon smrti majke, - da je tužiteljica posebno brinula o D. R. kada je obolio od teške bolesti (nakon operacije, kao i u posljednjim danima života) kada ga je često posjećivala i bila mu emocionalna podrška, - da je opisana zajednica trajala do smrti D. R.“ VSRH, Rev 528/2015-2, od 28. studenog 2018.

- i to ne samo u smislu zajedničkog stanovanja (s ozbiljnom odlukom da zajedno žive), već i u uspostavljanju emocionalne odnosno egzistencijalne povezanosti i ekonomske zajednice u kojoj si izvanbračni drugovi zadovoljavaju složene životne potrebe (psihičke, emocionalne, seksualne...) te međusobno pomažu i brinu jedno o drugome - čak neovisno o eventualnoj namjeri da zaključe brak.¹¹⁴

Potrebno je dakle, da se u toj zajednici život (bez obzira je li na istoj adresi) odvija poput onog u braku i da je jedino što je od braka razlikuje upravo nedostatak forme. „Za postojanje izvanbračne zajednice potrebno je da se radi o faktičnoj zajednici dviju osoba suprotnog spola koja je trajna, a od bračne zajednice razlikuje se samo po tome što je brak formalno pravno zaključen.“¹¹⁵ „Prijateljski odnos tužitelja i sada pok. P. T., činjenica da je tužitelj istu posjećivao, nosio joj hranu, pomagao je u određenim životnim situacijama, a da s njom nije živio, nema obilježje izvanbračne zajednice, jer između tužitelja i P. T. nije uspostavljena takva povezanost i takav odnos koji bi se mogao izjednačiti s bračnim, kako su to pravilno ocijenili i nižestupanjski sudovi.“¹¹⁶ „Naime, kod procjene ima li neka zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca obilježje izvanbračne zajednice u pravnom smislu važno je utvrditi ne samo kada je započela i kada je prestala, već i je li postojala emocionalna i intimna povezanost takvog para, imovinska povezanost, jesu li odlazili na zajednička putovanja, rođendane, svadbe, jesu li se međusobno upoznivali s rodbinom i prijateljima i slično...“¹¹⁷

Treba razmotriti i potrebu da se dodatno zaštititi izvanbračnog druga od dugotrajnog parničenja propisivanjem određenih zakonskih pretpostavki ispunjenjem kojih će se teret dokazivanja prebaciti na drugu stranu.¹¹⁸ Takve bi se pretpostavke, logično, trebale vezati uz kombinaciju u sudskoj praksi najčešće razmatranih elemenata odnosno sastavnica koje čine bitan sadržaj životne zajednice: zajednički život, emocionalna i ekonomska povezanost, zadovoljavanje životnih potreba različite prirode, međusobno pomaganje i briga...

U Republici Hrvatskoj je sve do prije nekoliko godina, nakon što bi u ostavinskom postupku ostvario svoje pravo kao zakonski nasljednik, izvanbračni drug u poreznom pravu bio različito tretiran od bračnog druga, odnosno bio bi mu razrezan porez na nasljedstvo i porez na promet nekretnina. Visoki upravni sud Republike Hrvatske bio je zauzeo i vrlo uporno branio stav da: „Ako zakonodavac nije izrijekom propisao da porez na promet nekretnina ne plaćaju izvanbračni drugovi, već je izrijekom propisao da porez ne plaćaju bračni drugovi, tada porezna tijela ne mogu samovoljno širiti propisano porezno oslobođenje i na izvanbračne drugove.“¹¹⁹ Ustavni sud je u nizu odluka¹²⁰ utvrdio povrede ustavnih prava i ukidao

114 VSRH, Rev 1881/2012-2 od 25. rujna 2012.

115 Sentenca, Županijski sud u Varaždinu, Gž-2927/14-2, od 02. ožujka, 2016.

116 VSRH, Rev 626/09-3 od 10. srpnja 2009.

117 VSRH, Rev x 1069/2016-2, od 27. rujna 2017.

118 Za uvođenje jedne ili više oborivih predmnjeva u cilju olakšavanja dokazivanja postojanja izvanbračne zajednice zalaže se i Kačer. Vidi: Kačer, H., *Zakonski nasljednici u hrvatskom pravu*, u: Kačer, H., Momčinović, H., Žuvela, M., (ur.) *Liber amicorum in honorem* Jadranko Crnić, Novi informator, 2009., str. 797.

119 Visoki upravni sud Republike Hrvatske, Usz 3563/2016-2, od 09. studenog 2016. Ova je odluka ukinuta odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske U-III/1233/2017 od 10.07.2019.

120 Vidi primjerice: U-III/3034/2012, od 21.02.2017., U-III/1553/2014 od 04. svibnja 2017.

odluke Visokog upravnog suda Republike Hrvatske, upravnih sudova i prethodeća im rješenja poreznih tijela, jer „ne može više prihvaćati administrativnu i sudsku praksu uskog i mehaničkog tumačenja pojma ”bračni drug” (...). Ustavni sud ne nalazi ni jedno objektivno i razumno opravdanje za različitost postupanja prema podnositelju, kao izvanbračnom drugu, prilikom primjene odredbi o oslobađanju od plaćanja poreza na promet nekretnina(...) u konkretnom slučaju nadležna upravna tijela ni Visoki upravni sud nisu ni pokušali sagledati učinke svoga tumačenja odnosno primjene prava na podnositeljev slučaj u svjetlu ustavne i konvencijske zabrane diskriminacije odnosno u svjetlu dotadašnjeg razvoja zakonodavnog poretka u Republici Hrvatskoj u smjeru otklanjanja razlika između bračnih i izvanbračnih drugova kad je riječ o imovinskim pravima i o nasljeđivanju imovine.“

¹²¹ Donošenjem novog Općeg poreznog zakona¹²² na općoj je razini, za sva područja oporezivanja s bračnim drugom izjednačen izvanbračni drug, kao i životni partner i neformalni životni partner (čl. 15. OPZ-a). Ustavni sud je u niz odluka ponovio da, iako se taj zakon nije primjenjivao na slučajeve o kojima je odlučivao, „budući da se u postupku oporezivanja primjenjuju propisi koji su bili na snazi u vrijeme nastanka činjenica na kojima se temelji oporezivanje, ipak ukazuje na činjenicu da su upravna tijela i Upravni sud zanemarili mjerodavne politike i načela domaćeg pravnog sustava.”¹²³

5. Zaključne napomene

De facto zajednice života prisutne su u svim pravnim poredcima, ali pravni učinci koji im se u njima priznaju značajno se razlikuju. Svako pravno područje u kojem dolazi do određenog približavanja ili izjednačavanja učinaka takvih zajednica s učincima koje imaju formalne zajednice života (brak i registrirano partnerstvo), ima svoje specifičnosti. Kada je u pitanju nasljedno pravo, iz analize pristupa europskih zakonodavaca priznavanju nasljednopravnih učinaka *de facto* zajednicama života može se zaključiti da je Hrvatska uz Sloveniju jedina država članica Europske unije koja je u nasljeđivanju potpuno izjednačila te vrste zajednica s brakom i registriranim partnerstvima. U regiji, ali samo u pogledu takvih zajednica osoba različitoga spola, takav pristup imaju još i zakonodavci Federacije Bosne i Hercegovine, Brčko distrikta BiH i Crne Gore. U Europi ipak prevladavaju pravni sustavi koji *de facto* zajednicama ne priznaju nasljednopravne učinke. Tu spadaju države koje nasljednopravne učinke priznaju isključivo braku kao zajednici života osoba različitoga spola (istočnoeuropske države), one koje te učinke priznaju braku osoba različitoga i istog spola (iako određene pravne učinke priznaju i registriranim zajednicama) te one koje ih priznaju i brakovima i registriranim zajednicama.

Svim je navedenim sustavima zajedničko da stjecanje statusa zakonskog nasljednika vežu uz određenu formu zajednice života (brak ili registraciju), a to je pristup koji svakako doprinosi pravnoj sigurnosti, odnosno jasnijoj poziciji potencijalnih nasljednika (kako samih partnera ostavitelja, tako i ostalih njegovih nasljednika). Budući da ostavitelj u pravilu može ostvariti određene nasljednopravne

¹²¹ U-III/3034/2012, od 21.02.2017.,

¹²² Opći porezni zakon ("Narodne novine" br. 115/16., 106/18., 121/19., 32/20., 42/20.)

¹²³ U-III/6080/2012, od 11. svibnja 2017.; slično i u U-III/6416/2012 od 27.06.2017., U-III/842/2017 od 01. ožujka 2018.

učinke i izvan zakonskog nasljeđivanja (oporuka, ugovorna raspolaganja *inter vivos* i *mortis causa*), bez formalizacije svoje zajednice, postavlja se pitanje opravdanosti potpunog izjednačavanja *de facto* zajednica s onim formalnima u nasljednom pravu.

To je pitanje posebno naglašeno kada se osvijeste određene slabosti takvog pristupa, poput onih prisutnih u hrvatskom nasljednom pravu. Hrvatski zakonodavac, iako se na to već godinama upozorava u teoriji i izaziva teškoće u sudskoj praksi, i dalje ostavlja pitanje definicije izvanbračnog druga, odnosno pretpostavki pod kojima on stječe taj status u nasljednom pravu, otvorenim. U slučaju da dođe do osporavanja statusa izvanbračnog druga u ostavinskom postupku, na njemu je teret da u parničnom postupku dokaže da je s ostaviteljem bio u izvanbračnoj zajednici i da je ona (dovoljno dugo) trajala sve do ostaviteljeve smrti. Pritom dokazuje da se njegova zajednica s ostaviteljem razlikovala od braka samo u činjenici da je brak zaključen, odnosno po svojoj neformalnosti. Sve teškoće u ostvarivanju statusa zakonskog nasljednika za izvanbračnog druga proizlaze upravo iz te neformalnosti, temeljne karakteristike izvanbračne zajednice. Ista ta neformalnost, s druge pak strane, ostavlja i (previše) prostora mogućim zloupotrebama, odnosno ostvarivanju nasljednopravnih učinaka fiktivnih izvanbračnih zajednica.

Zato bi, smatramo, ipak trebalo razmisliti o mogućnosti uvođenja nekog oblika registracije izvanbračne zajednice u hrvatskom pravu. Bez obzira na (ne)opravdanost postojanja paralelnih instituta s istim pravnim učincima (braka i registrirane zajednice), treba naglasiti da je ona zapravo već prisutna u hrvatskom pravu, s jedinom razlikom što se teret dokazivanja *de facto* zajednica javlja kao svojevrsna „kazna“ zbog (navodne) neformalnosti zajedničkog života. Te registrirane zajednice, kao ni u poredbenom pravu, ne bi morale proizvoditi sve učinke koje proizvodi brak, već samo one koje im zakonodavac prizna i bile bi dostupne onima koji žele upravo te (određene) učinke, a ostavilo bi slobodu onima koji ih ne žele da svoje potrebe ostvaruju u zajednicama „izvan formalnih okvira“.

Maja Bukovac Puvača, Ph. D., Full professor
Faculty of Law, University of Rijeka

Sandra Winkler, Ph. D., Assistant Professor
Faculty of Law, University of Rijeka

INHERITANCE EFFECT OF EXTRAMARITAL UNION AND INFORMAL LIFE PARTNERSHIPS

Summary: In modern legal systems many different types of family life formations are present: marriage, registered partnership and *de facto* unions. The different legal qualifications of these communities, as well as the diversity of the prescribed legal effects they produce, raise a number of current issues both in theory and in case-law. In this paper, the authors discuss the succession rights of opposite-sex or same-sex couples in *de facto* unions. The purpose of the first part of the paper is to explain the reasons why it is so challenging to recognize *de facto* unions. From a theoretical point of view, authors emphasize the complexity of the legal qualification of family life formations that, according to Croatian law, arise and terminate outside any formal framework. This is the reason why the problem of proving their existence is the main issue, especially accentuated in the succession law. Proving that all the conditions for *de facto* union were fulfilled and that it lasted until the testator's death is made significantly more difficult by the fact that one of the two people who know best the nature of that community died. Therefore, authors highlight that the misuse, both from persons who claim to have the status of an opposite-sex or same-sex informal partner, and from third parties, i.e. potential heirs, is highly/very possible. Authors opted for a comparative approach and the paper presents the various legal solutions present in Europe. They range from non-recognition of the succession rights of *de facto* unions (whether they are legal systems that do not recognize any legal effects to those unions or recognize some but not succession rights) until the full equalization of (opposite-sex, as well as same-sex) informal partners with spouses. Special emphasis is placed on Croatian law and issues that have so far proved controversial in case-law, as well as those that could arise after informal same-sex partners have also been put on an equal level with spouses in terms of succession rights.

Key words: marriage, extramarital union, life partnership, informal life partnership, succession